

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

LSS-boende

Som plats och självbestämmande

Sophie Söderberg

Masteruppsats

VT 2021

Handledare: Tove Harnett

Antal ord: 19 226

Author: Sophie Söderberg
Title: LSS-homes, as place and self-determination
Supervisor: Tove Harnett
Assessors: Alexandru Panican and Ingrid Sahlin

Abstract

The main purpose of this study is to investigate how members of staff at group homes (LSS-bostäder) reason about the service users' rights to self-determination in everyday life. Additionally, this study aims to investigate how group homes as a place may affect the fulfillment of self-determination rights.

The following theories "The theory of Recognition" and "the Principle of normalization", these theories have contributed to make a discussion analysis for the study as they state the requirements to achieve a "living as all the others" scenario and explain how to incorporate self-determination in an everyday life.

The objective of this study is to make discoveries in the field of group homes. These discoveries can then be transferred to other contexts (like other group homes or employment for service users) in order to assist other researchers providing supporting evidence for further representative studies.

This study is a qualitative one based on interviews made to members of staff that work in group homes. In total there are seven participants and the analysis is based on the answers of the respondents. The only requirement for the participants was that they needed to be working in a group home.

As already stated, there would not be any particular representative results to present but some of the findings in the essay indicate that members of staff find complications accomplishing the right of self-determination in the day to day life of service users. Other aspects of the daily routine such as fatigue, shared spaces, standards of accommodation and difficulties in different situations have been proven to cause an impact in the day to day life of service users and their right to self-determination.

Keywords: Group homes, Self-determination, LSS, Self-realization, Recognition, The principle of normalization, The law on support and service for certain disabled people

Svenska nyckelord: Gruppboende, Självbestämmande, LSS, Självförverkligande, Erkännande, Normaliseringsprincipen, Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

Förord

Jag vill här fånga tillfället att tacka min familj som ställt upp med att avvara familjetid för mitt skrivande. Dessutom vill jag tacka alla i min närmsta omgivning som ställt upp med att lyssna på mina funderingar och låtit mig sortera mina tankar. Jag vill till sist tacka min handledare Tove Harnett som sporrat mig och funnits där om så på mail eller via zoom, du har hela tiden ställt upp och svarat oavsett vardag eller helg. Tack för ditt stöd och närvaro och speciellt din förståelse.

Jag vill självklart tacka mina respondenter för att de ställt upp både på sin fritid och arbetstid för att jag ska kunna genomföra mina intervjuer.

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
2 Kunskapsläge	9
2.1 Tidigare forskning	9
2.1.1 Brukare	12
2.1.2 Självbestämmande	13
2.2 Internationell forskning	14
2.2 Kunskapslucka	16
3 Teori	16
3.1 Erkännande	17
3.1.1 Erkännande för personer med funktionsvariationer	17
3.1.2 Identiteter och självförverkligande	18
3.1.2 Förvägras erkännande	20
3.1.3 Mikro- Mellan- Makronivå	20
3.2 Normaliseringsprincipen	21
4 Metod	24
4.1 Urval	25
4.1.1 Bakgrundsinformation om respondenterna	26
4.1.2 Förförståelse/ mina egna erfarenheter	26
4.2 Tillvägagångssätt	27
4.2.1 Informationshämtning	27
4.2.2 Intervjuguiden	27
4.2.3 Intervjuerna	28
4.2.4 Transkribering	29
4.2.5 Analysen	29

4.2.6 Hinder på vägen	30
4.3 Metodens tillförlitlighet	31
4.3.1 Validitet	31
4.3.2 Reliabilitet.....	31
4.3.3 Överförbarhet	32
4.4 Metoddiskussion.....	32
4.4.1 Forskningsetiska överväganden	33
5 Resultat	35
5.1 En plats för erkännande och missaktning	35
5.1.1 Gemensamma utrymmens betydelse för självbestämmande och erkännande..	36
5.1.2 Lägenhetens betydelse för självbestämmande och erkännande	41
5.1.3 Arbetskläders betydelse för självbestämmande och erkännande.....	44
5.1.4 Självbestämmande med förbehåll	46
6 Avslutande diskussion.....	51
6.1. LSS-boendet som plats: svårigheter och möjligheter för självbestämmande	52
6.2 Personalens resonemang att arbeta med självbestämmande.....	53
6.3 Vidare forskning.....	55
7 Referenslista	56
8 Bilagor.....	60
8.1 Informationsbrev enhetschefer	60
8.2 Informationsbrev respondenter	61
8.3 Intervjuguide	62

1 Inledning

Alla människor är under perioder av livet beroende av andra människor och samhällets stödstrukturer. Individens självbestämmande är föränderligt och det finns inget enkelt svar på när och hur en människas inflytande behöver begränsas (jfr. Giertz, 2012 s.15). I propositionen till Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) framgår vikten av att individer som lever med funktionsvariationer ska ha inflyttande och bestämma över de insatser som de kan vara i behov av. Vidare betonas att individen ska ha en integritet och ett självbestämmande över sina livsval, insatserna får inte tas över individen utan individen ska ha rätten att delta aktivt i sina beslut kring olika insatser (Prop. 1992/93:159). Denna uppsats handlar om personal som jobbar på LSS- boende och utmaningar i deras arbete som kombineras av vardagliga problem med ramarna som finns i arbetet och lagen. För de individer som är aktiva inom LSS kan förmågan att uttrycka sin fria vilja skilja sig åt, men eftersom att individens inflytande och självbestämmande betonas i LSS lagstiftningen antyder det att det inte är en självklarhet för denna målgrupp att ha inflytande (Giertz, 2012 s.15). Då lagstiftningen betonar rätten till inflytande och självbestämmande för individer med funktionsvariationer innebär det att personal får en central roll som uttolkare och ställföreträdare av den.

1.1 Problemformulering

Det är vanligt att brukare med intellektuella funktionsvariationer inte är med och beslutar över de stora besluten i sina liv, så som var de ska bo och med vem, medan individer utan intellektuella funktionsvariationer i regel kan styra över sådan beslut själva (Nyberg, 2020 s.28).

Under 60-talet när de flesta individer med funktionsvariationer bodde på institutioner uppstod en diskussion om levnadsvillkor och rättigheter för personer med funktionsvariationer. Bengt Nirje lanserade då Normaliseringsprincipen i syfte att möjliggöra ett så normalt liv som möjligt för personer som på den tiden bodde på institutioner. Nirjes princip utgår från åtta punkter (se avsnitt 3.2) som ska uppfyllas, med målsättningen, att personer med funktionsvariationer ska kunna "leva som alla andra", inte som ett tvång, utan som en möjlighet. En av Nirjes poänger är att individer med funktionsvariationer ska ha tillgång till bostäder som är så lika vanliga bostäder som möjligt (Nirje, 1994 s.19). Syftet

med normaliseringsprincipen var att förbättra situationerna på institutionerna för personer med funktionsvariationer genom att rikta fokus mot att samhället ska tillhandahålla levnadsvillkor som möjliggör ett så " normalt " liv som möjligt för denna grupp (Tideman, 2000 s.51).

Normaliseringsprincipen lade grunden till Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), som står för de rättigheter som personer med funktionsvariation har i samhället. Kommunerna är de som beslutar om vilka individuella insatser som individen är berättigad till att få. I lagen framgår det att insatser och verksamheter som ska tillämpa lagen ska " främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet " och detta ska grundas på " respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet " (SFS 1993:387 5, 6 § §). Det framgår i lagen att " Den enskilde skall genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna skall vara varaktiga och samordnade. " (SFS 1993:387 7 §).

I FN:s konventioner fastslås att individer med funktionsvariation bör ha möjlighet att aktivt integreras i frågor som rör dem själva. Individerna bör delta vid utformning och utvärdering av riktlinjer, planering, program och åtgärder på olika samhällsnivåer för att likställa deras möjligheter med övriga samhället (Utrikesdepartementet SÖ 2008:26, s.2-4). I Sverige har LSS inneburit att självbestämmande hamnat i fokus för det professionella arbetet med brukare och att brukarna själva givits en ökad makt över sina liv (Nyberg, 2020 s.20).

Att förverkliga självbestämmande för personer med funktionsvariationer innebär en balansakt där individen både måste erkännas för sin olikhet och för sin likhet och rätten att vara ett subjekt. Ett erkännande av det intellektuella funktionshindret blir på så sätt centralt, men behöver balanseras mot en stigmatisering där omgivningen enbart ser funktionsvariationen, och inte individen som helhet. Om omgivningen har kunskap om funktionsvariationen och erkänner denna skapas också möjligheter till självbestämmande (Giertz, 2012). Erkännande teorin tillkom för att erkänna olikheter, istället för att se olikheter, så som kön, etnicitet och sexualitet skulle man erkänna dessa skillnader (Fraser, 2003 s.175). Varje individ har rätt att bli erkänd i sin egen identitet, som den vill vara (Heidegren, 2009 s.22).

Trots ökat utrymme för självbestämmande innebär det inte att en individ genast får ökat självbestämmande. Ett självbestämmande behöver rätt förutsättningar för att utvecklas, så som att en individ ges möjlighet till frihet, att experimentera och skapa sina egna erfarenheter.

Detta för att kunna ta ställning i vilken typ av livsstil individen vill leva. Den sociala kontexten är därför av vikt för att personer med funktionsvariationer ska ha möjlighet att utvecklas och uppnå sitt självbestämmande (Nyberg, 2020 s.29).

På en makronivå finns det lagar och regler som reglerar hur personer med funktionsvariationer har en bestämmanderätt över sina livsval. Hur de ska ha insikt i livsval och kunna bestämma själva över vardagen. Frågan är då hur detta implementeras och förverkligas på en mikro och meso nivå. Personal som arbetar med personer med funktionsvariationer ska respektera den enskildes självbestämmande, men också erkänna de olikheter som funktionsvariationer innebär, samtidigt tillförsäkra goda levnadsvillkor. Personal som arbetar på LSS- boenden ska verka för att de som bor där ska kunna leva och bo på så lika villkor som andra människor. I linje med normaliseringsprincipen ska LSS-boenden inte likna institutioner, men de är samtidigt platser som på många sätt avviker från vad som kan betecknas som en ”vanlig” bostad. LSS-boenden är kollektiva boenden (med egna lägenheter), med personal och gemensamma utrymmen, samt att de som bor där behöver stöd och hjälp för att leva sina liv.

Att arbeta som personlig assistent beskrivs ibland som att vara anställd för att vara någons armar och ben. Den som arbetar på LSS-boende ska- förutom att vara någon annans armar och ben - dessutom vara uttolkare av någon annans självbestämmande. Personal på LSS- boenden ska hjälpa de som bor där med allt från fritidsaktiviteter till personlig hygien och matlagning och samtidigt respektera, erkänna och främja brukarnas självbestämmande.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka möjligheter och utmaningar gällande självbestämmande och erkännande på LSS-boenden.

1.3 Frågeställningar

- Hur resonerar personal om sin egen och platsens betydelse i relation till erkännande och självbestämmande?
- Hur resonerar personal om förbehåll gällande rätten till självbestämmande?

2 Kunskapsläge

I detta avsnitt lyfts en del av den tidigare forskning som finns att tillgå gällande brukares självbestämmande och hur den kan uttryckas. Bland annat lyfts hur personal står frågande inför uppgiften att hjälpa brukaren i rätten till självbestämmande, hur brukare upplever personalen i sitt egna boende, samt hur forskning från området gällande personlig assistans är kompletterande till denna uppsatsens ämne. Därefter avslutas avsnittet med att lyfta de kunskapsluckor som existerar i dagens forskningen.

2.1 Tidigare forskning

Jens Ineland, Martin Molin och Lennart Sauer lägger vikt vid att LSS lagstiftningen har påverkat den enskildes möjligheter att påverka vilka stöd och insatser den vill ha (Ineland et al. 2019 s.11). Någoting som författarna betonar är att på ett formellt sätt, genom lagar och regler, är personer med funktionsvariationer en del av samhällsgemenskapen, dock poängterar de att samhället i sådana fall skulle vara utformat för alla att delta i (Ineland et al. 2019 s.11). Det som Ineland, Molin och Sauer tycker är viktigt att komma ihåg är att personal som jobbar på LSS- boende behöver inte bara se till de politiska aspekterna, utan behöver även väga in individens viljor och känslor i vardagliga val (Ineland et al. 2019 s.12). När man talar om LSS talar man ofta om professionalitet och kvalitet, med kvalitet menar man upplevelsen av olika stödsatser, vilket väger in vilken mån av lyhördhet och etiskt förhållningssätt som personalen förmedlar (Ineland et al. 2019 s.13). Författarna poängterar dessutom att relationen mellan personer med funktionsvariationer, samhället och välfärden är komplexa (Ineland et al. 2019 s.13).

Vidare lyfter Ineland, Molin och Sauer de ideologiska termerna och begreppen (så som delaktighet, tillgänglighet och självbestämmande) oftast är menade i all välmening och positivt riktat. Dock har forskning visat att de ibland kan ha motverkande effekt. Författarna vill också lyfta att vi inte kan förutsätta att det ena leder/ ökar det andra, till exempel är det inte säkert att ett ökat engagemang leder till en ökad delaktighet. Frågor att överväga här är bland annat: I vad ökar delaktigheten? För vem ökar engagemanget? (Ineland et al. 2019 s.44).

Det är viktigt för organisationer, så som LSS- boenden, hur omgivningen ser och upplever de, detta eftersom att synen kan öka eller minska deras legitimitet (Ineland et al.

2019 s.50). Som norm inom funktionsvariationsomsorgen finns ett starkt normalitetsideal, där många mål och beskrivningar utgår från tanken att ”leva som alla andra”. Detta skulle kunna tyda på att innebörden av visionerna och målbilderna endast är en symbolisk funktion som är nödvändig för omgivningen (Ineland et al. 2019 s.50). Tanken om normalisering är en del av funktionsvariationspolitiken, men sättet för hur tankar och lagar ska implementeras och realiserats har skapat tolkningssvårigheter för personalen som jobbar med brukarna (Ineland et al. 2019 s.60).

Personal som jobbar med brukarna hamnar lätt i situationer som rymmer olika krav och förväntningar. Bland annat skapar det svårigheter kring hur personal ska jobba för att upprätthålla normala livsmönster och bidra till att leva ett självständigt liv, detta då de är motsägelsefulla i frågor som: ”Vad är normalt?”, ”Vilken är min roll?”, ”Hur mycket ska jag ingripa i individens liv?” och ”Ska jag bestämma vad som är normalt och vad som inte är normalt” (Ineland et al. 2019 s.60). Jobbet som personal för personer med funktionsvariationer består av komplicerade etiska bedömningar (Ineland et al. 2019 s.199). Det är inte heller möjligt att reducera de etiska dimensionerna när man jobbar med människor till nedskrivna riktlinjer för handlande då alla är olika och unika (Ineland et al. 2019 s.200).

Gunnel Andersson och Hjördis Gustafsson skrev en rapport som de skapade efter samtal med personal på en gruppbostad, som då uttryckt svårigheter att införliva brukarens rätt till självbestämmande. Personalen uppgav att de ofta hamnade i dilemman där det var svårt att implementera brukarnas rätt till självbestämmande fullt ut och undrade därför kring frågan om rätt och fel. Andersson och Gustafsson intervjuade de som bodde på det aktuella boendet. De fick genom intervjuerna en förståelse för att dilemman skapas i den stund som personal inser att de inte kan ta för givet att det är de som bestämmer. Genom humansim och rätten till självbestämmande besitter brukarna makten över sina liv. Det är dessutom en syn som påverkar handlingsutrymmet som bidrar både till gemensamma projekt mellan personal och brukare men även som bidrar till konflikter och innebär en viss ömsesidig respekt (Andersson & Gustafsson 2016).

I förarbetet till LSS finns det ingen definition för vad självbestämmande innebär eller har för betydelse. För att kunna få bättre resonemang kring vad självbestämmande har för betydelse i LSS får man gå tillbaka till handikapputredningen, SOU 1991:46, där självbestämmande beskrivs mer ingående (Andersson & Gustafsson 2016). I SOU 1991:46

beskriver de att integritet och värdighet skapas genom självbestämmande, om en person inte får utöva rätten till självbestämmande och genom detta försvara sin integritet blir denna beroende av att andra människor försvarar den. Självbestämmande är en princip som med säkerhet gäller i fler situationer än den respekteras. Ett problem i att självbestämmande ignoreras är att individens förmåga till självbestämmande inte får tilltro från människor runt omkring den (SOU 1991:46, s.125). Självbestämmande är nödvändigt i brukarens vardag för att FN konventionen ska kunna uppfyllas (Rydstedt, 2016 s.331).

Hanna Egard skrev en avhandling som handlar om personlig assistans till individer med fysiska funktionsvariationer. Denna avhandling behandlar bland annat hur brukaren och den personliga assistenten förstår skildringarna och spänningarna mellan vänskap och jobb (Egard, 2011 s.14). Egard beskriver den politiska ambitionen för att skapa ett självbestämmande, delaktighet och ett liv som alla andra för personer med funktionsvariationer (Egard, 2011 s.11). Det framgår också i arbetet att personlig assistans togs fram för att gå ifrån institutioner, detta skulle leda till att personer med funktionsvariationer skulle bo själva, studera, jobba och kunna leva spontant (Egard, 2011 s.13). Vidare framgår det att det är brukaren som är den som är arbetsledaren och tar initiativ till vad som ska göras och när den är i behov av hjälp, detta utifrån att brukaren är "hjärnan" och den personliga assistenten är "armar och ben" (Egard, 2011 s.50). Det Egard kom fram till var att det krävs mer forskning inom området och främst inom anhörigassistans. Samt att matchningen mellan brukaren och den personliga assistansen är av vikt för att det ska fungera i vardagen, initiativ från brukaren är det som ska avgöra vardagen och även om en personlig assistent ser avslappnad ut behöver den alltid vara redo när brukaren behöver hjälp (Egard, 2011 s.203-204).

I en dokumentationsstudie av Karen Christiansen, Ingrid Guldvik och Monica Larsson framgår den komplexa diskursen mellan rättigheter och aktiverings krav (Christiansen et al. 2014 s.19). Med detta menar författarna att den personliga assistansen är starkt kopplad till relationen mellan staten och individen, då personlig assistans kan vara avgörande för människors rättigheter att använda sig av välfärdens service (Christiansen et al. 2014 s.20). Det framgår i artikeln att det är svårt att definiera vad rättigheter är, men att sociala rättigheter inte alltid är givna till de som behöver dem, samt att rättigheter kan vara både lagförda och etiskt bundna (Christiansen et al. 2014 s.21). Artikeln utgår från Scandinavium och

representerar personliga assistenters rättigheter, men de slutsatser som presenteras i artikeln är av relevans till denna studien. Slutsatserna som Christiansen, Guldvik och Larsson gjorde var att de Skandinaviska länderna har lagar som täcker de behov som personer med funktionsvariationer kan behöva, oavsett om det är fysiska eller intellektuella. Genom personlig assistans, kombinerad samhälls service och/ eller hjälp från närstående kan behoven tillgodoses. De poängterar även i artikeln att personlig assistans är ett välfärdssystem som har sin utgång i att stärka personer med funktionsvariationer i deras vardagliga liv. Detta för att minimera barriärerna mellan dem och att leva ett liv som alla andra (Christiansen et al. 2014 s.31).

2.1.1 Brukare

Det är viktigt hur personal tar kontakt med brukarna i deras lägenheter då detta spelar in i relationen mellan personal och brukare, eftersom att vissa brukare ser personalens besök som någonting välkomnande och uppskattat, medan andra brukare ser det som en störning i deras privata sfär. Enligt en studien av Greger Nyberg uttrycker brukarna att deras integritet, personliga livsstil och självbestämmande är någonting som de vill försvara från utomstående (Nyberg 2020 s.84). Studien bygger på en jämförande analys mellan brukare, personal på gruppboenden och personliga assistenter. Detta för att kunna analysera skillnader i utsagor från personer som dagligen interagerar med varandra (ibid.).

Enligt Nybergs studie finns det vissa förhållningsregler som brukarna ska förhålla sig till, till exempel ska de meddela personal om de har besök i lägenheten, dessa typer av regler kan medför inskränkningar i brukarnas livsstil (Nyberg 2020 s.85). Personal på boende kan se regler och rutiner på boendet som stöd för brukarna, men brukarna kan uppleva att dessa är en form av kontroll och begränsning i deras självbestämmande, brukarna vet oftast inte själva varför de regler som finns existerar (ibid.). All kontakt som sker mellan människor innebär någon form av anpassning för individerna gentemot övriga individer och samhällets regler. Detta i sin tur leder till att det existerar nödvändiga regler som skapar viss inskränkning i individens självbestämmande. Mänskliga interaktioner regleras därför av både informella och formella regelsystem (Giertz, 2012 s.14).

Vissa brukare uttrycker i undersökningen att de inte uppskattar aktiviteter som är för alla boendena, detta då alla vill olika saker och det kan vara svårt för alla att delta samtidigt.

Som någon form av protest mot dessa aktiviteter brukar vissa brukare istället stanna i sina lägenheter. Brukarnas egna lägenheter blir deras tillflyktsort för självvald ensamhet (Nyberg 2020 s.68). Den kontroll som personalen har över brukarna uppfattas olika av olika brukare, vissa uppfattar den som omsorg för deras mående, medan andra uppfattar den som kränkande och störande. De som upplever det senare kan till exempel protestera mot kontrollen genom att inte följa de regler och överenskommelser som gjorts med personalen (ibid. s.119).

2.1.2 Självbestämmande

Självbestämmandet är utformat så att brukaren själv ska kunna bestämma var den vill bo, även om detta skulle innebära att den bor i misär och tillslut skulle leda till att brukaren i fråga är i behov av vård. Den enskildes åsikter och uppfattning bör alltid efterfrågas och som regel gälla oavsett om individen är medveten om konsekvenserna av sitt val eller inte, det ska inte vara möjligt att tvinga brukaren så länge som den själv kan uttrycka vad den vill (Rydstedt, 2016 s.341).

Brukarna antyder i Nybergs studie att det finns ett behov av att få stöd för att utveckla sina möjligheter till självbestämmande, samtidigt som vissa brukare uppger att det kan vara skönt att personalen bestämmer över vad de ska göra (Nyberg 2020 s.65). De flesta brukare från Nybergs studie utgår från att det är viktigt att bestämma själva, brukarna är med andra ord medvetna om innebörden kring självbestämmande och några av dem beskriver att det är en självklar rättighet som de kämpat för (ibid. s.77). I studien framgår det dessutom att brukarna önskar mer självbestämmande och inflytande över sina liv (Nyberg 2020 s.79).

Självbestämmande betonades i skapandet av LSS och inkorporerades i samhället, genom att personer med funktionsvariationer skulle få individuella handlingsplaner för att tillförsäkra individens inflytande (Johansson, 2006 s.139). De individuella handlingsplanerna skulle vara ett konkret bevis för individens delaktighet och inflytande. Det är meningen att planen ska utgå från individens egna önskningar och viljor (ibid). I LSS står det dessutom att planen ska upprättas i samråd med individen, att den ska vara delaktig i utformningen. Detta för att personen med funktionsvariation ska ses som en jämlik part med möjligheter att påverka planen och insatsernas utformning (Johansson, 2006 s.140). Eftersom en brukare själv, enligt lag, måste begära att få stöd i form av en handlingsplan gjord uppstår dock en del problematik (Johansson, 2006 s.139). Ett problem som kan uppstå är att det krävs att personen

med en funktionsvariation är medveten om sina rättigheter, vet vad sina behov, samt besitter förmågor att se till att innehållet i handlingsplanen faktiskt uppfylls (ibid. s.146).

Många som inkluderas av LSS besitter begränsningar i sin förmåga att förstå information och att kunna uttrycka vad de faktiskt vill. Detta är en av anledningarna att ett stort antal har ställföreträdare¹ (SOU 2004:112). En ställföreträdare får inte ersätta eller komplettera brukarens brister och handlingsförmåga, utan ska enbart framföra brukarens vilja (Rydstedt, 2016 s.332-333). Lagen till dessa insatser ger individen rätt till att ha inflytande över sina insatser och självbestämmande (Giertz, 2012 s.13).

2.2 Internationell forskning

Internationellt är Independent Living (IL) en rörelse och ett forskningsfält som sätter fokus på rättigheter för personer med funktionsvariationer. Det finns ingen direkt forskning som direkt kan kopplas till LSS i Sverige och inte heller en jämförelse med institutioner så som gruppboenden och serviceboenden. Jag har därför inhämtat information från sådana platser som kan likställas internationellt med våra svenska boende utformningar. IL står för att alla människor har en lika rätt till att göra val och besitta en fri vilja. Det handlar om rätten att ha kontroll över sitt egna liv, leva med värdighet och delaktighet i samhället (Fullana et.al 2020 s.434). Det finns gruppboenden i andra länder men de är utformade på andra sätt än i Sverige, till exempel så kan brukarna dela kök och badrum (McConkey et.al, 2018 s.50). Det finns forskning som är baserat på ett självskattningsformulär som visar att de som flyttat till gruppboende skattar sig ha ett bättre mående än innan de flyttade. Det som forskarna drog en slutsats kring var att om man har ett stort hjälpbehov kommer man att ha en fördel i att bo på gruppboende (McConkey et.al, 2018 s.54).

En studie som är baserad på personlig assistans, men som är relevant för denna studien, då den behandlar självbestämmande för personer med funktionsvariationer, visar på att personerna med funktionsvariationer uppskattar att få bestämma över sina liv och när de vill ha hjälp. Personerna med funktionsvariationer i denna studie uttrycker att det är av vikt att ha en representativ organisation som kan jobba med individen. Flertalet av brukarna poängterar vikten av att få mer bestämmanderätt över sina egna liv (Walker et al., 1996 s.11). Samma

¹ Ställföreträdare: ställföreträdare, inom avtalsrätten en person som företräder någon som själv saknar rättslig handlingsförmåga (Nationalencyklopedin)

studie betonar dessutom vikten av att personer med funktionsvariationer ska antas veta vad de själva behöver och därför ska de vara med och bestämma över sin vardag (Walker et al., 1996 s.19). En annan sak som studien lyfter är att det i USA existerar en lista för vad personer med funktionsvariation kan få hjälp med, det listan inte specificerar är om individen själv ska delta i aktiviteterna, så som att handla, utbilda sig eller delta i samhällsaktiviteter (Walker et al., 1996 s.20).

I en annan studie som är riktad mot vilken självbestämmanderätt personer med funktionsvariationer har inom hälsovården framkommer det att mer självbestämmande skulle kunna påverka deras välmående, både psykiskt och fysiskt (Shogren et.al, 2006 s.4). I samma studie framkommer det även att forskare har slagit fast att personer med funktionsvariationer har resurserna att själva ge sitt medgivande till medicinska behandlingar, med hjälp, stöttning och utbildning är det möjligt för personer med funktionsvariationer att själva bli aktiva i sina egna behandlingar (Shogren et.al, 2006 s.4). Genom att öka självbestämmande för personer med funktionsvariationer skulle det vara möjligt att skapa ett ramverk för utbildningsprogram som tillåter personer med funktionsvariationer att lära sig mer om sin hälsa och relationen mellan den och deras beteenden, vilket i sin tur skulle kunna påverka hälsan och välmående på lång sikt (Shogren et.al, 2006 s.5).

En studie som är gjord på mexikanska studenter med funktionsvariationer, som ska flytta ifrån sina familjer, fastslår man att deras självbestämmande ökat i och med att de flyttat från sina familjer (Rubio-Jimenez & Kershner, 2021 s.10). För de flesta av de intervjuade har flytten varit ett positivt inslag för deras självbestämmande. Personerna med funktionsvariation beskriver att det var tufft att flytta hemifrån, men att det var deras beslut att ta. De beskriver dessutom att de mår bra när de själva får lära sig och klara alla de saker som det innebär att bo själv, att ge valmöjligheter skapar självbestämmande (Rubio-Jimenez & Kershner, 2021 s.10-11). I studien framgår det även att en brist på dialogisk stöttning för att uttrycka sina idéer och tankar kan förhindra personer med funktionsvariationers att utveckla sitt självbestämmande (Rubio-Jimenez & Kershner, 2021 s.11). Studien belyser dessutom vikten av att *om* vi som forskare verkligen ska kunna förstå och forska med personer med funktionsvariationer behöver vi erkänna deras erfarenheter, idéer och kunskaper baserat på deras styrkor och intressen, vi måste lära med dem och jobba med reflekterande metoder och resurser som är baserade på dialoger (Rubio-Jimenez & Kershner, 2021 s.11).

Den internationella forskningen belyser med andra ord vikten av att personer med funktionsvariationer har samma rättigheter som övriga i samhället, men har inga direkta motsvarigheter (än) till LSS som är lagstadgat. Den visar dessutom på att om du har stora hjälpbehov är ett gruppboende att föredra över enskilt, det forskningen inte visar är hur brukarens självbestämmande inkorporeras i deras vardag.

2.2 Kunskapslucka

Det forskningen ovan beskriver är det liv och de rättigheter som individer med funktionsvariationer besitter. Det som forskningen inte visar är sånt som kanske inte läggs så stor vikt vid, till exempel platsen, kläder och möjligheter till självförverkligande, och vilken roll dessa vardagsdetaljer kan besitta. Det finns lagar, regler och riktlinjer, men är dessa möjliga i praktiken för personalen att förverkliga tillsammans med brukaren? Det som forskningen visar på är att de som lever med en funktionsvariation är en individ, en egen tänkande människa men som allt som oftast inte själv kan uttrycka sin egna vilja. Därför är det av vikt att ta reda på hur personal som jobbar med dessa individer erkänner och införlivar deras självbestämmande i deras vardag, om så på en detaljnivå för att se vilken påverkan just detaljer kan ha i en individs liv och rätt till självförverkligande.

3 Teori

I detta avsnitt kommer jag att presentera de teorier som jag kommer att använda mig av i analysen. Jag kommer utgå från erkännande som teoretisk aspekt men jag kommer även att använda mig av normaliseringsprincipen för att komplettera erkännande teorin. Genom erkännande teorin så kommer jag att kunna se hur erkännande kan påverka individer i deras vardag och har stor påverkan ett erkännande, eller icke-erkännande kan ha på en individ och dennas individuella utveckling. Vikten av att erkänna självbestämmande eller inte kan påverka ens självförverkligande. Att jag väljer att komplettera erkännande med normaliseringsprincipen är eftersom att normaliseringsprincipen är utvecklad just för att individer med funktionsvariationer ska kunna leva som alla andra. Normaliseringsprincipen kan i sig ses som ett erkännande för personer med funktionsvariationer. Detta gör att jag kan skapa en analys sett med bredd som är av relevans för mina forskningsfrågor, samt att jag

kommer kunna utgå från erkännande och använda normaliseringsprincipen för att utgå ifrån vad som krävs för att erkänna en individ med funktionsvariationer.

Jag kommer i detta avsnitt att presentera fler begrepp än vad jag i analysen kommer att använda, detta då de är av relevans för att skapa sig en förståelse kring teoriernas helhet. De som jag inte kommer att använda mig av i analysen kommer att framgå i presentationen nedan, även varför de inte kommer användas och varför de presenteras.

3.1 Erkännande

Som jag tidigare nämnt är erkännande en av de teorier som jag kommer att använda mig av, denna i sin tur är inte helt konkret vad som faktiskt ska undersökas och därför kompletteras den med normaliseringsprincipen. I min analys kommer jag därför att använda denna teori för att diskutera de teman som jag i analysen uppdagat. Detta då det inte finns ett så stort respondentunderlag och därför inte heller kan dras några slutsatser kring frågan, men även för att det är en diskussion som kommer kunna väga fördelar, nackdelar och svårigheter jämsides varandra. Jag kommer med teorin att kunna utforska och fördjupa de teman som jag uppdagat i mina intervjuer.

De begrepp som jag i analysen kommer att använda är: identitet, självförverkligande, rättsligt erkännande, social uppskattning, självrelation och missaktning, vilket alla är kursiverade för att tydligt markera dem.

3.1.1 Erkännande för personer med funktionsvariationer

Det finns två olika synsätt vad gäller erkännande för personer med funktionsvariationer, dessa är *medborgarrätts perspektivet* samt normaliseringskritiska perspektivet. Medborgarrätts perspektivet betonar den respekt som alla medborgare är skyldiga att visa varandra, samt att den lyfter att alla människor besitter en förmåga att utvecklas till självständiga individer och fullfjädrade samhällsmedlemmar. Normaliseringskritiska perspektivet lägger istället vikt vid uppskattning för att alla ska få leva sitt liv som de själva vill och kan. Dessutom så betonar det andra synsättet olikhet och att acceptera alla människor för deras olikheter och att omfamna dem. Tillsammans belyser de två synsätten frågan om acceptans och att acceptera människor för vem de är (Heidegren, 2009 s.60-61). Genom dessa synsätt lyfts en grundtanke kring att människor som i sin vardag kan behöva stöd ska ha rätt till att leva ett så fullgott liv

som möjligt (ibid. s.62). Det är inte enkelt att erkänna någon, utan den personen som erkänns måste även acceptera den första personens erkännande. Detta eftersom att båda parter behöver förstå innebörden av erkännandet, detta kallas för en acceptansklausul (Heidegren, 2009 s.70). På grund av den begränsade kognitiva förmågan som individer med funktionsvariationer oftast besitter så gäller inte acceptansklausulen dessa eftersom att de måste kunna bli erkända oavsett, trots att de kanske inte riktigt förstår erkännandet i sig (Heidegren, 2009 s.70).

3.1.2 Identiteter och självförverkligande

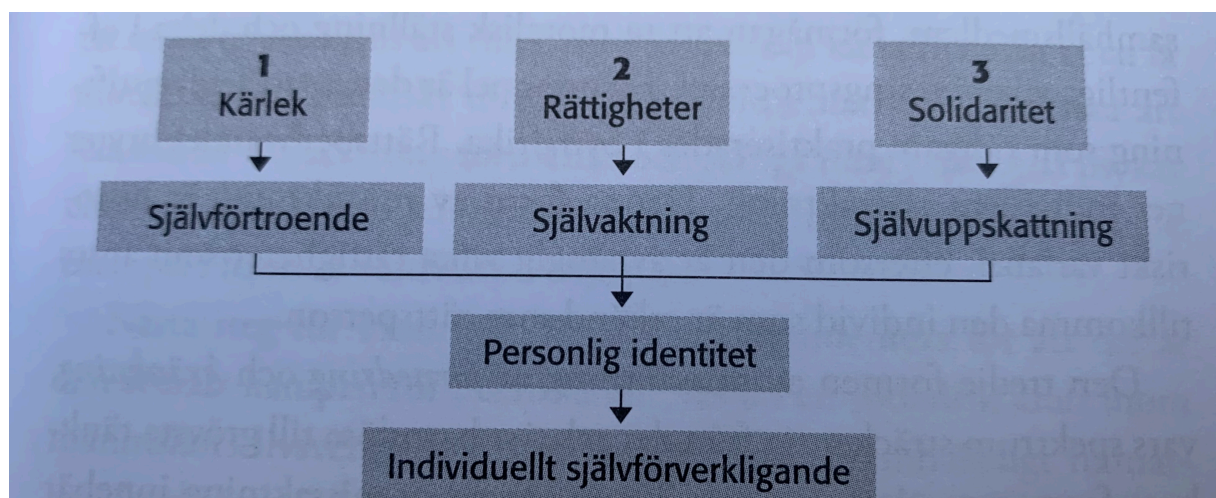
Begreppet *erkännande* har sitt ursprung inom filosofin (Honneth, 2003 s.91). Erkännande innebär att sätta gränser för sitt egenintresse, att varje individs frihet inte gör intrång på någon annans frihet (Heidegren, 2009 s.14). Individer är påverkade av hur andra ser på dem, och därför eftersträvar individer erkännande både för de kontroversiella delarna av sig själva samt för de mer specifika delarna hos individen. Att erkänna en annan människa innebär att man ser den människan (Heidegren, 2009 s.20).

Erkännandet från andra är någonting som man som människa behöver för att kunna skapa sig en personlig *identitet* eller en positiv relation till sig själv. Erkännandet kan i sin tur leda till eget *självförverkligande* hos den personen som både kunnat utveckla en egen personlig identitet och ha en positiv relation till sig själv (Honneth, 2003 s.7). Någonting som erkännande uppdragar är vägen till ett gott liv, för att kunna ha möjlighet att skapa ett gott liv krävs både moraliska samband och etiska utförande som går hand i hand med erkännande (Honneth, 2003 s.89). Det finns tre olika typer av erkännande för att en individ ska kunna uppnå ett gott liv (Honneth, 2003 s.94). Dessa tre typer är: primärrelationer, rättsligt erkännande och social uppskattning.

Mänskliga primärrelationer (1, se figur 1), innebär att man får erkännande på en emotionell nivå genom kärlek och relationer till närstående personer (föräldrar, syskon, familj, osv.), ett ömsesidigt erkännande. Tillexempel kan en individ genom kärlek utveckla ett självförtroende som gör att denna känner sig trygg att vara själv (Heidegren, 2009 s.29). Då jag i min analys inte kommer att ha varit i kontakt med några närstående till brukarna, kommer inte denna typen av erkännande att presenteras i analysen, men är väsentligt för att förstå grunden till självförverkligandet. Den andra typen av erkännande är *rättsligt erkännande* (2, se figur 1), att vara rättsligt erkänd ökar ens självaktning. Detta innebär att

individens ser sig själv ha de attributen som krävs för att delta i samhällslivet på ett överlag ansvarsfullt sätt (ibid. s.30). Den tredje typen av erkännande är *social uppskattning* (solidaritet) (3, se figur 1). Inom denna typen av erkännande finns det utrymme för utveckling, genom utbildning eller sådant som anses vara socialt uppskattat. Social uppskattning innebär att omfamna, uppmuntra och sätta värde på andra individer (Heidegren, 2009 s.30-31). Solidaritet innebär även en form av referensram för uppskattning i sociala miljöer (ibid. s.31).

Figur 1

* Bilden visar de tre olika typerna av erkännande och hur de tillsammans leder till personlig identitet och individuellt självförverkligande (Heidegren, 2009 s.31).

Inom forskningen kan man urskilja tre skikt av en självrelation. *Självrelation* innebär alltid medvetande om eller känslan en person har om sig själv och vilka förmågor och rättigheter den besitter, insikten kring värdet av ens egna förmågor kan kallas för självförtroende (Honneth, 2003 s.101). Erkännande är någonting som människor eftersträvar och som vi behöver, detta eftersom att erkännande hjälper oss att skapa vår identitet. Vi är någonting som ska förverkligas, som ska bli jag och det är av vikt att vi inte blir påtvingade en identitet av andra (Heidegren, 2009 s.21). För att ett erkännande ska kunnas skapas krävs det ett existerande samband mellan samhällets och individens moral och norm (Honneth, 2003 s.89). Det går att bygga upp och bibehålla en positiv självrelation genom erkännande från andra människor (Honneth, 2003 s.99). Det är genom gester och handlingar som vi kan erkänna någon, detta genom vänliga ord, inbjudningar eller hjälp (Heidegren, 2009 s.66).

3.1.2 Förvägras erkännande

Till motsatt av erkännande kan man *förvägras erkännande* (Honneth, 2003 s.7). Social osynlighet, negativt erkännande och samhälleliga erkännandeordningar (Heidegren, 2009 s.27) är tre sätt att förvägras erkännande. Kärnan i att förvägra någon erkännande ligger i moraliska kränkningar. Det finns tre sätt som man kan bli åsamkad moraliska kränkningar, det första är genom fysiskt våld, det andra är bedrägeri och svek och det tredje är genom kränkningar och förödmjukelse (Honneth, 2003 s.103). En fysisk kränkning blir moraliskt fel och kan ses som någon förvägras erkännande, likaså kan samma känslor om att förvägras erkännande ses som en svekfull handling (Honneth, 2003 s.97).

Det finns två olika sätt att förvägra någon erkännande, det kan vara passivt eller aktivt. En passiv form av att förvägras erkännande är när ett förväntat erkännande uteblir vilket då kan kallas ett icke-erkännande. En vanlig känsla som uppstår hos den som inte fått ett förväntat erkännande är besvikelse (Heidegren, 2009 s.43). Om man istället aktivt blir förvägrad erkännande kallas detta för *missaktning* och känslor som ofta framstår då hos den som förvägrats är: skam och/ eller vrede (ibid.).

Missaktning är det som kan ses som ett negativt erkännande. Detta innebär inte att individen är osynlig från det sociala, utan istället får negativ uppmärksamhet från omgivningen (Heidegren, 2009 s.43). Ett icke-erkännande innebär likgiltighet gentemot personen, medan missaktning innebär nedvärdering och stigmatisering (Heidegren, 2009 s.46). Både erkännande och missaktning kräver en social synlighet (ibid., 2009 s.98). Det är genom gester och handlingar som någon förvägras erkännande (Heidegren, 2009 s.66).

3.1.3 Mikro- Mellan- Makronivå

Det finns tre olika analysnivåer inom erkännande som man kan rikta in sig på beroende på vilka frågor man analyserar, dessa är: mikro, mellan och makro (Heidegren, 2009 s.65). Jag kommer i analysen att använd mig av mikro- och mellannivå, då det redan på en makronivå existerar ett erkännande för personer med funktionsvariationer genom lagar, regler och normer.

På en mikronivå analyserar man oftast attityder, med andra ord tolkas ord, gester och handlingar genom uttryckta attityder (Heidegren, 2009 s.66). Det är inte alltid man lyckas med att erkänna någon, då vissa gester och handlingar kan misstolkas blir utfallet istället en

förvägran till erkännande (Heidegren, 2009 s.71). Mellannivån i att analysera erkännande handlar om mellanmännliga relationer. Här ligger fokus på att se det konstanta eller skiftande mönster i attityder, gester och handlingar som strukturerar relationen mellan två personer. Oftast är denna typ av relationer konstanta, men de kan vara påväg neråt eller uppåt (Heidegren, 2009 s.71). Ett exempel på sådana handlingar och gester som kan skapa respekt och trygghet och till en början en god relation är till exempel ett leende och vilken typ av hälsningsgest man använder sig av. Med tiden kommer det visa sig vilka gester och handlingar som var ärliga och vilka som var strategiska (Heidegren, 2009 s.72). Kortfattat innebär mellannivån att erkänna kvalitén på en mellanmännlig relation över tid (Heidegren, 2009 s.65).

Den sista analysnivån kallas för makro handlar om att det i samhället finns erkännandeordningar som inkluderar tre olika sfärer. Dessa sfärer är: ”Intimrelationer med kärlek och omsorg”, ”Rättsliga relationer med formell jämlikhet” och ”Lösare sammanhållna sociala relationer med prestation”. Ordningen för de olika sfärerna är beroende på vilken samhällsstruktur som lyder (Heidegren, 2009 s.77). Genom att analysera på makronivå inom erkännande så kan man göra analyser som jämför tidsepoker, historiskt (Heidegren, 2009 s.83). Då denna uppsatsen inte kommer jämföra historiska förändringar i analysen kommer därför inte makronivå att presenteras i analysen.

3.2 Normaliseringsprincipen

Normaliseringsprincipen har sin grund i de nordiska länderna och utvecklades som en reaktion mot hur orättvist personer med funktionsvariationer behandlades i samhället. Istället för att låsa in dessa personer på institutioner menade Bengt Nirje på att samhället skulle tillhandahålla stöd till dem. Detta för att individer med funktionsvariationer skulle kunna leva ett så normalt liv som möjligt och ges möjlighet till att ha normala livsvillkor. Inte som ett tvång att alla måste leva som alla andra, men att det finns möjlighet att upprätthålla en normal standard på livet om man önskar så. Normaliseringsprincipen bidrog till en annan syn på individer med funktionsvariationer och även deras levnadsförhållande i flertalet länder (Tideman, 2000 s.51).

Det fanns flertalet tydliga skillnader i samhället mellan personer med funktionsvariationer och övriga medborgare, Normaliseringsprincipen skulle hjälpa till att

skapa vardagsmönster och föra dessa personer närmare samhället och leva som alla andra (Tideman, 2000 s.51). Principen trycker på att se individens behov av ett liv i samhället istället för att omhänderta dessa individer genom ”den medicinska modellen” som förr (Nyberg 2020 s.22). Normaliseringsprincipen ligger också i linje med välfärdsstatens ideal gällande jämlikhet och rättvisa för alla (Tideman, 2000 s.51). Precis som namnet antyder bygger normaliseringsprincipen på det ”normala”.

Normaliseringsprincipen behandlar många standardfaktorer hos de personer som lever med funktionsvariationer, så som faciliteter, program att tillgå och livsval. Detta är en princip för att människor med funktionsvariationer så nära som möjligt ska få leva som alla andra, detta baserat på de normer som existerar just i den samhällskulturen. Principen är applicerbar i alla samhällen och obunden till tid och rum (Nirje, 1994 s.19). Om de nedanstående kraven som Nirje förespråkar uppfylls innebär det att personer med funktionsvariation lever mer likt den övriga befolkningen (Tideman, 2000 s.52). Det finns åtta faktorer att ta hänsyn till inom normaliseringsprincipen:

1. Den första faktorn är att personer med funktionsvariationer har rätt till en normal dygnsrytm. Detta innebär bland annat att man ska få komma upp ur sängen varje dag, bli påklädd och äta under normala förhållanden. Det innebär även att man inte ska behöva gå och lägga sig tidigare än andra i samma ålder, inte heller att man ska gå och lägga sig tidigt på grund av personalbrist. Faktorn innebär också att det ska finnas utrymme för individen att gå undan från rutiner eller gruppen den bor med om den vill det (Nirje, 1994 s.19).

2. Den andra faktorn innebär en normal rutin för vardagslivet. Denna handlar om att de flesta bor på ett ställe och jobbar/ går i skolan på ett annat ställe, samt att man kan ha fritidsaktiviteter på en tredje plats. Detta i sin tur innebär att det är fel att en person med funktionsvariationer skulle ha alla sina aktiviteter inom en och samma facilitet, som det var med institutioner. Det är också av vikt att det som individerna gör under dagen fyller en mening för dem och genom detta blir någonting viktigt att göra. Dessutom ska fritidsaktiviteterna vara fria att välja, vill individen vila ska den få göra det, vill den fylla sin fritid med andra aktiviteter som den själv föredrar ska den få göra det (Nirje, 1994 s.20).

3. Den tredje faktorn inom normaliseringsprincipen är att ha en normal årsrytm. Detta innebär att individer med funktionsvariationer ska få uppleva högtider så som jul, nyår,

midsommar och påsk. Det innebär dessutom att personer med funktionsvariationer ska kunna få resa, ha semester och bara slappna av som alla andra (Nirje, 1994 s.20).

4. Den fjärde faktorn är uppdelad i fyra olika sektioner, detta eftersom den fjärde faktorn innebär att personer med funktionsvariationer ska få uppleva livets olika utvecklingsfaser. **a)** Den första utvecklingsfasen är barn. Barn ska ha tillgång till värme, känsel stimuli och platser i rätt proportioner. Stimuli ger näring till att utveckla sin kunskap och sina förmågor. Barn behöver en trygghet och en vuxen som finns närvarande för dem (Nirje, 1994 s.19). **b)** Den andra utvecklingsfasen är skolåldern som ofta innebär en strukturerad värld för barn att leva i. Detta är en tid när man lär sig om sina egna förmågor och potentialer, man bygger självförtroende och lär känna sig själv vilket i sin tur blir en grund att stå på när man blir äldre. Det är dessutom en tid då man lär sig socialisera och skaffa sig bekanskap (ibid.). **c)** Den tredje utvecklingsfasen är vuxen. Detta är en fas där personer med funktionsvariationer har det som svårast, då det oftast är en lång, smärtsam, osäker tid och process för dem. De är oftast inte accepterade, behandlade och respekterade som vuxna. Precis som det är naturligt för barn att bo med föräldrar, borde det vara naturligt att flytta när man blir vuxen och skaffa sig ett eget liv så oberoende som möjligt. Därför är det viktigt för individer med funktionsvariationer att de får samma förutsättningar som andra och inte fortsätter vara beroende av omgivningen så som barn är (Nirje, 1994 s.20). **d)** Den fjärde utvecklingsfasen är äldre ålder/ pensionär. När jobb inte längre är möjligt är det oftast bra för dessa individer att kunna bo kvar på samma ställe som de levt hela sitt vuxna liv på, som de ha en koppling till. Är detta inte möjligt ska det finnas möjlighet att bo på ett anpassat äldreboende (Nirje, 1994 s.21).

5. Den femte faktorn inom normaliseringsprincipen är att individer med funktionsvariationers vilja och önskningar måste uppfyllas i så hög grad som möjligt (Nirje, 1994 s.21).

6. Den sjätte faktorn är att vi lever i en flerkönad värld. Kön har tidigare varit onaturligt indelat och väldigt separerade från varandra, så är inte längre fallet. Att blanda könen i det dagliga livet på boende är det mest naturliga och normala att göra. Detta har resulterat i bättre beteende och atmosfärer (Nirje, 1994 s.21).

7. Den sjunde faktorn innebär att personer med funktionsvariationer ska ha en möjlighet att inneha en ekonomisk standard. Detta innebär att ge individerna möjlighet till att kunna

leva sina ekonomiska liv, att kunna arbeta, få barnbidrag, social träning, pension, minimum lön och likande som alla andra (Nirje, 1994 s.20).

8. Den åttonde faktorn riktar sig till att personer med funktionsvariationer ska ha en viss standard på sina faciliteter så som sjukhus, skolor, gruppboenden och internat. Denna standarden ska vara lika som på övriga samhällets faciliteter. Detta innebär att faciliteternas storlek ska vara densamma som resterande samhälle, så som att det inte ska bo för många tillsammans på ett boende och faciliteternas placering ska inte vara isolerade (Nirje, 1994 s.22).

Normaliseringsprincipen syftar till att personer med funktionsvariationer ska kunna leva ett så självständigt liv som möjligt. Den innebär att det finns livsval för alla människor oavsett hur omfattande ens fysiska eller psykiska funktionsvariation är. Det är viktigt att personer med funktionsvariationer får möjligheter att utforska vem de är, får stimuli och kan bygga upp ett självförtroende. Att kunna utveckla en egen identitet är en grundläggande faktor för att kunna växa som person. Stora institutioner kan aldrig erbjuda det som är grundläggande för att skapa möjligheter för att bli en egen självständig person, de erbjuder inte ett meningsfullt och normalt liv (Nirje, 1994 s.22).

4 Metod

För att besvara mina frågeställningar så har jag haft telefonintervjuer med personal som jobbar på LSS gruppboenden. Detta eftersom att uppsatsens frågeställningar handlar om personalens syn på sin egen roll för att förverkliga självbestämmande och deras syn på LSS-boendet som plats. Det finns lagar och regler som säger hur saker och ting ska fungera på ett LSS-boenden, men här vill jag undersöka hur det faktiskt är på plats i praktiken. Att det blev just telefonintervjuer är på grund av den rådande pandemin och att personalen jobbar med människor som är i riskgrupper. Styrkor med att göra intervjuer är att man på en kort tid får chansen till att höra flera olika människors syn på det samhällsfenomen som undersöks (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2018 s.53). Det är med möjligt att i en intervju få beskrivningar för hur respondentens arbete genomförs i praktiken, samt att få tillgång till respondentens egna personliga erfarenhet och upplevelser. Ytterligare en möjlighet är att när man gör intervjuer att samtidigt starta analysen efter man endast fått in ett fåtal intervjuer och göra detta parallellt med det fortsatta intervjuarbetet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015 s.53).

Respondenterna är inte indelade på något sätt i uppsatsen eftersom att det är ett fåtal medverkande och jag vill etiskt att respondenterna ska kunna ha möjlighet att vara så anonyma som det går. Jag kommer därför inte att presentera kommuner eller boenden närmare. Trots att jag har intervjuat personal från både gruppboenden och serviceboende så kommer inte heller här ske någon uppdelning mellan dessa eftersom att det i analysen inte tillför någon poäng.

Eftersom att jag själv har jobbat på denna typen av boenden valde jag att inte göra en observations studie. Jag vägrade dessutom in de etiska och moraliska svårigheterna som detta hade kunnat medföra gentemot brukarna som bor på boendena, detta skulle även kunnat försvårat tillgången på respondenters deltagande.

4.1 Urval

Enligt 9 § 9 LSS är en gruppboende eller serviceboende en boendeform som ger särskild service med fast personal som även erbjuder omvårdnad. Detta var min utgångspunkt i vilka typer av boenden som jag skulle vända mig till. Urvalet var ett målinriktat urval (strategiskt urval) då jag sökte mig till en yrkesgrupp där kvalifikationerna var att respondenterna behövde jobba på ett gruppboende eller serviceboende (Bryman 2011 s.434). Jag valde efter diskussion med min handledare att vända mig till kommuner där jag sedan tidigare hade kontakter i. Jag fick av mina kontakter kontaktuppgifter till enhetschefer för grupp- och servicebostäder. Därefter skickade jag ett mail till enhetscheferna (se bilaga 8.1) och ringde dem två dagar senare.

Jag gav muntlig information angående uppsatsen och frågade om de kunde tänka sig delta i studien. Tre enhetschefer i tre kommuner tackade ja till erbjudandet och skulle lyfta det i sina arbetsgrupper för att rekrytera respondenter. Två av de tre enhetscheferna återkom sedan med kontaktuppgifter till anställda som ville delta i undersökningen. Den tredje enhetschefen har jag sedan dess inte fått tag i, verken via telefon eller mail. Personalen från de två kommunerna som återkopplade till mig ringde jag sedan till för att boka tid för intervjun, jag skickade efter samtalet ett mail som innehöll ett informationsbrev (se bilaga 8.2) till respondenterna. Detta i sin tur innebar att urvalet är baserat på ett kedjeurval som är en typ av strategiskt urval eftersom att jag kontaktade chefer som sedan satte mig i kontakt med respondenterna (Bryman 2011 s.196). Då cheferna var de som rekryterade respondenterna

hade jag ingen insikt i vilka som skulle medverka, inte heller kunde jag styra över antalet respondenter som varje kommun erbjöd till att medverka.

Intervjuerna skedde över telefon då det dels på grund av Covid-19 inte var möjligt att träffas, samt att respondenterna önskade att ha intervju över telefon då en del av dem sällan hade tillgång till datorn.

4.1.1 Bakgrundsinformation om respondenterna

De sju respondenterna som deltog i undersökningen jobbar alla på gruppboendestäder eller serviceboendestäder i två olika kommuner i Skåne. Respondenterna hade ingen tidigare utbildningsbakgrund förutom minimum grundskola, de är anställda som boendestödjaren eller stödassistenter. Deltagarna har allt från ett till 27 år arbetslivserfarenhet inom yrket. Boendena har mellan fem till åtta brukare, det minsta har fem brukare och det största har åtta. Det är varierande åldrar på brukarna, den yngsta på 16 år till den äldsta på 53 år (sammantaget mellan alla boenden). Detta gör att personalen behöver kunskap för att hjälpa personer i olika utvecklingsfaser i livet utöver den kunskapen som redan krävs för att kunna jobba på ett LSS-boende.

4.1.2 Förståelse/ mina egna erfarenheter

Jag har tidigare jobbat som personal på gruppboendestäder inom LSS i två olika kommuner och har på grund av detta fått ett intresse för dessa frågor som jag lyfter i denna uppsats. Mina egna erfarenheter kring just dessa frågor är att brukarna inte har så stort utrymme för att implementera sin rätt till självbestämmande i sin egna vardag. Att deras åsikter och viljor ofta kan bli överkörda av att ”vi vet vad som är bäst för dig” uttryck från personal. Det är nu sju år sedan jag aktivt jobbade på gruppboenden och jag undrar framförallt hur andra ser på dessa frågor som ställs i uppsatsen. Om utgångsläget fortfarande är detsamma för de brukare som lever på gruppboendestäder eller serviceboende idag. Mina egna erfarenheter har gett mig en möjlighet att sätta mig in i de komplexa situationerna som beskrivs i intervjuerna samt att jag har kunnat ställa frågor som jag kanske annars inte hade kunnat ställa. Min erfarenhet inom fältet har varit till en fördel redan i framställandet av frågorna, eftersom jag antagligen inte hade tänkt i de banor som jag tänkt om jag själv inte hade jobbat inom yrket tidigare.

4.2 Tillvägagångssätt

Jag kommer här att beskriva hela den metod och tillvägagångssätt som jag har använt mig av för att kunna slutföra denna uppsats. Detta kommer jag beskriva så utförligt som möjligt för att det ska vara möjligt för andra att kunna reproducera undersökningen.

Innan jag bestämde mig för att göra en intervjustudie övervägde jag att göra en dokumentationsstudie, men insåg att de frågor som jag ville ha svar på skulle bli svåra att besvara med dokument, så jag beslutade mig för att göra en intervjustudie. Detta eftersom att jag är intresserad av personalens reflektioner och resonemang kring ämnet och dessa fångas bäst genom intervjuer.

4.2.1 Informationshämtning

Jag började min studie med att leta efter tidigare forskning för att se vad jag kunde tillföra för nya aspekter inom området. De sökmotorer jag använde mig av för att finna tidigare kunskap och information om ämnet var LUBsearch, Google scholar, online böcker, samt böcker som funnits till mitt förfogande antingen i min ägo eller från bibliotek. Jag har använt mig av sökord så som: ”Gruppboende självbestämmande”, ”LSS självbestämmande” och ”Group Homes self- determination”. Jag upptäckte då att det var ett ämne som var svårt att hitta internationell forskning kring och tog därför kontakt med en universitetslektor som jobbar aktivt med brukarinflytande, både regionalt och internationellt. Genom denna fick jag därför sökord så som ”Independent Living”, som är en internationell rörelse och som kan liknas vid det svenska systemet kring LSS. Detta gav mig en större vidd att utforska till avsnittet med tidigare kunskaper och mer insikt i hur det ser ut internationellt kring mina frågeställningar.

4.2.2 Intervjuguiden

Innan jag hade en färdig intervjuguide började jag med att skriva ner alla frågor som jag ville ställa. Utifrån mina tidigare erfarenhet fanns det redan en hel del ämnen och frågor som intresserade mig. Jag upptäckte därefter att en del av frågorna som jag hade liknande varandra och att de kunde delas in i olika teman inför intervjun (se bilaga 8.3). Dessa teman är baserade på vad för typ av information som jag ville ha fram med frågorna, dessa teman är: ”Bakgrund”, ”Vad är detta för sorts plats?”, ”Vad för slags liv ska levas här?” och ”Socialt samspel”. Intervjuerna är semistrukturerade vilket innebär att frågorna finns, men

respondenten får besvara frågorna öppet och med sina egna tankar och erfarenhet (Bryman, 2011 s.415). I denna typ av studier är det respondenten som står för tolkningen av vad som är viktigt för den att framföra utifrån de frågor som ställs, detta genom att tolka frågorna (ibid.). Frågorna i intervjun berör mestadels hur personal och brukare interagerar med varandra i vardagen och hur brukarnas rättigheter förverkligas i en vardaglig kontext.

Jag märkte efter min andra intervju en återkommande fråga som jag tillförde min intervjuguide (se bilaga 8.3²) inför kommande intervjuer. Den var intressant utifrån brukares vardag och rätt till självbestämmande, därför kände jag att det var en viktig fråga att ställa till kommande respondenter med.

4.2.3 Intervjuerna

Intervjuerna utfördes per telefon på bestämda datum och tider. Varje intervju började med att jag berättade om syftet med intervjun samt att jag muntligt frågade om respondenternas samtycke till att spela in intervjun och att använda intervjun i uppsatsen (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015 s.50). Som sagt spelade jag in intervjuerna för att lättare kunna transkribera och kunna gå tillbaka för att lyssna på vad som blivit sagt i frågorna som ställts. För att säkert inte kunna gå miste om en inspelad intervju och för att undvika eventuella tekniska strul så spelade jag in intervjun både på datorn och telefonen.

Det som är positivt med att utföra telefonintervjuer är att det är kostnadseffektivt då det till exempel inte krävs några resor, eller tiden som förflyttningen tar. Det kan även vara enklare för respondenten att besvara känsligare frågor när intervjuaren inte befinner sig i samma rum (Bryman, 2011 s.432). Det som man behöver tänka på är att inte göra för långa intervjuer över telefon, eftersom det är enklare för en respondent att avsluta intervjun jämfört om respondenten och intervjuaren sitter i samma rum. Något som jag gått miste om i min studie är att jag inte kan tyda respondenternas kroppsspråk och ansiktsmimik när jag ställer frågorna eftersom att jag inte har sett dem (Bryman, 2011 s.442).

För att inte glömma mina egna tankar och frågor hade jag dessutom under intervjun tillgång till penna och block, vilket gjorde att jag snabbt kunde anteckna sådant som kändes vara av vikt för mig. Jag gjorde även så att direkt efter intervjuerna skrev jag ner anteckningar

² Fråga: Föräldrar/ närstående/ godman kan skapa spänningar, hur hanterar ni dessa situationer?

med mina egna tankar och reflektioner som framkommit under och efter intervjun. Intervjuerna är mellan 36 minuter till 61 minuter långa.

4.2.4 Transkribering

Varje transkribering påbörjade jag efter avslutad intervju. Jag använde mig av ett program på min dator som heter ”Garageband” för att kunna sakta ner inspelningarna. Detta gjorde att jag enklare kunde lyssna samtidigt som jag hann att skriva ner ordagrant vad som framkom i intervjuerna. Jag valde att använda mig av följande tecken som kommer framkomma i citaten som presenteras senare i analysen:

...: kortare funderande paus.

/—/: En del av ett citat. Det förekommer citat innan eller efter detta tecken är placerat, men som är ovidkommande för relevansen av analysen.

”Ord”:

när respondenten i annan röst spelar hur det skulle sagts i verkligheten eller speglar en brukare.

Ljud: Till exempel om någon skrattar eller hostar

Jag har i mina transkriberingar valt att skriva ut alla ljud och ord så som de uttalas av respondenten eller mig själv. Jag har dessutom med stakningar eller avbrutna meningar där respondenten byter inriktning på innebörden. Transkriberingarna är som sagt ordagranna och allt innehåll som framkommer presenteras även i uppsatsen så som de är sagda i intervjun.

4.2.5 Analysen

Analysen tar sitt avstamp i intervjuerna och transkriberingarna av dessa. Jag har använt mig av en induktiv tillvägagångssätt som innebär att jag har byggt min uppsats och analys utifrån empirin. Jag har tematiserat det som är av intresse utifrån forskningsfrågorna i intervjuerna, vilket i sin tur lett mig till den analysen som jag nedan kommer presentera (Lind, 2014 s.120-121). Eftersom att intervjuerna var riktade mot ett specifikt arbetsfält och alla respondenter var inom det så har jag inte gjort någon indelning mellan dem. Analysen är guidad av mina teoretiska utgångspunkter då jag i mitt arbete sökt efter teman som jag hittat i citat som jag klippt ut från intervjuerna för att sammanställa dessa.

Jag skapade utifrån intervjuernas innehåll fyra teman som jag fortsatte att jobba efter i min analys. Dessa teman var de som stod ut för mig och som jag ansåg spelade en roll för självbestämmande. Mitt första tema valde jag att sortera efter erkännandebegrepp så som erkännande och missaktning. Dessa teman var: ”En plats för erkännande”, ”En plats för missaktning”, ”En plats för svåra beslut”. Jag valde att behålla dessa teman i sin helhet, men jag valde att inte analysera dem så som jag från början tänkt. Från början skulle dessa teman inte integreras med varandra, vilket skapade en svårighet för en med djupgående analys. Så istället valde jag att lägga ihop de två första till en som jag kallar för ”En plats för erkännande och missaktning”. Där jag sedan utgår från underteman för att skapa mer djup i analysen. Efter att ytterligare gått igenom min analys var jag inte nöjd med uppdelningen och rubrikerna och byte därför inriktning efter mina nya reviderade forskningsfrågor. Analysen fick därför ett huvudtema: ”En plats för erkännande och missaktning” och fyra nya underrubriker som är: ”Gemensamma utrymmens betydelse för självbestämmande och erkännande”, ”Lägenhetens betydelse för självbestämmande och erkännande”, ”Arbetskläders betydelse för självbestämmande och erkännande” och ”Självbestämmande med förbehåll”.

4.2.6 Hinder på vägen

Vägen till analysen har inte varit helt problemfri och enkel. Några av de problem som jag stötte på var bland annat att jag inte fick tag i den tredje enhetschefen. Det blev då problematiskt att få ihop antalet deltagare och om denna kommunen valt att delta hade jag antagligen haft en större tillgång på respondenter. Det är dels på grund av detta som det totalt blev sju intervjuer utförda och som kan analyseras.

Det skedde dessutom en del ombokningar på grund av sjukdom och vård av barn. Det var på grund av sådana här anledningarna som jag var tidigt ute och ville boka intervjuer. Det var även två respondenter som lyckades dubbelboka sig, vilket gjorde att vi fick boka om intervju på grund av det. Det var tyvärr även en respondent som anmält sitt intresse, men som hoppade av innan intervjun blev av, denna plats hann inte fyllas av någon annan.

Jag fick dessutom överväga att det eventuellt skulle finnas tekniska svårigheterna med inspelningar eller telefon (Bryman, 2011 s.433). Detta gjorde att jag spelade in samtalen både på datorn och telefon, eftersom jag inte ville att intervjun skulle behöva avbrytas på grund av tekniskt strul. Vilket räddade en av intervjuerna då den endast blev inspelad på datorn.

4.3 Metodens tillförlitlighet

Reliabilitet och validitet är ord som är kopplade till att beskriva objektivitet och tillförlitlighet inom forskning (Peräkylä, 2016 s.414). Inom kvalitativ forskning pratar man oftast om tillförlitlighet mer än reliabilitet och validitet (Bryman, 2013 s.351). I en intervju med sex till åtta deltagare ökar tillförlitligheten till att man samlat in ett material som är oberoende av respondenternas personliga erfarenheter, det räcker alltså inte med en eller ett par personer att intervjua (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015 s.42).

4.3.1 Validitet

Validiteten testar tillförlitligheten av de analytiska påståendena (Peräkylä, 2016 s.414). Termen validitet används inte inom all kvalitativ forskning. En kvalitativ studie har validitet när forskarens tolkningar är tillräckligt trovärdiga och påvisbart baserade på den insamlade empiriska datan (Peräkylä, 2016 s.415). Validitet handlar allt som allt om man verkligen undersöker det man säger man ska undersöka (Bryman, 2011 s.352). Det som kan vara problematisk med intervjuer vad gäller validitet är att tolka sin empiri, detta eftersom att forskaren kan tolka intervjuerna annorlunda mot hur respondenten tänkt att mena det (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015 s.53).

Det ovannämnda gör att det är svårt att påvisa validitet eftersom att jag tolkar det som respondenterna har sagt till mig. Vartenda ord och sammansatt mening tolkar jag utifrån mina egna erfarenheter och kunskaper vilket gör att jag behöver vara uppmärksam hur jag tolkar det utifrån vad det faktiskt är respondenten sagt och inte lägga mina egna värderingar i det. Det som är viktigt med validitet är om man undersökt det som man menar att undersöka. Utifrån mina forskningsfrågor och tillsammans med min intervjuguide (se bilaga 8.3) så har jag ställt frågor som är relevanta för att få en fördjupad förståelse för självbestämmande, erkännande och personalens roll till att införliva detta i brukarnas vardag.

4.3.2 Reliabilitet

Oftast när man pratar om reliabilitet inom kvalitativ forskning pratar man om pålitlighet (Bryman, 2013 s.355). Detta innebär att man själv ska tro på sin forskning, skriva den på ett trovärdigt sätt och ha en transparens i det som skrivs (Svensson & Arne, 2015 s.24-25). Att ha

transparens innebär att man skriver allt som man har gjort för att skapa en diskussion och kritisera studien som är gjord. Det är därför av vikt att presentera så mycket som möjligt av ens forskningsprocess (Svensson & Arne, 2015 s.25). Det som kan bli svårigheter kring reliabiliteten är just trovärdigheten, även om forskaren tror på det den skriver finns det ingen säkerhet att det respondenten säger är det som är verkligheten. Detta går i en intervju inte att bevisa att det som sägs är det som görs och därför kan det bli svårt att replikera studien (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015 s.53).

Jag har i detta arbetet skrivit ner hela min process till hur jag kommer fram till min empiri, hur den analyseras och hur denna eventuellt kan besvara mina forskningsfrågor. Jag har varit så transparent som är möjligt gentemot att fortsätta hålla de etiska aspekterna som jag lovat respondenterna.

4.3.3 Överförbarhet

Platsen och tillfället är någonting som spelar in i hur en intervju kommer att bli och vilka svar man kommer att få. Detta vill säga att en annan dag och en annan plats kanske hade genererat andra svar i intervjun (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015 s.54). Det som min uppsats kan göra är att överföra analyserna till andra kontexter av andra forskare för att tillslut kunna göra någon form av sammanställning eller generalisera till LSS- boenden utifrån flertalet studier. Bryman anser att ”överförbarhet” är en bättre term att använda sig av i kvalitativ forskning eftersom att kvalitativ forskning handlar om djupet och kontexten mer än om bredden och antalet (Bryman, 2013 s.355). Med andra ord används inte generaliserbarhet och det är istället av vikt att kunna överföra studien till andra kontexter för att kunna jämföra eller få nya insikter. Detta är precis vad jag menar kan göras med denna studien.

4.4 Metoddiskussion

Det finns en del risker med den metod som jag använt mig av. Dels är det svårt att göra en kvalitativ studie och kunna påvisa att den har validitet för det analysen resulterar i. Jag vill ändå påstå att jag har undersökt det som jag menat att undersöka när jag påbörjade min uppsats och vad jag då utgick ifrån. Sen att de förändras under tiden som man gör intervjuerna och nya aspekter kommer i ljuset är klart en aspekt att väga in. Men målet med min undersökning var att jag genom att intervjua personal på LSS- boenden skulle ta reda på hur

brukarens rätt till självbestämmande inkorporeras i dennes vardag, hur en vardag kunde se ut och vilka svårigheter som kunde finnas med detta. Jag tycker att detta är det som jag har kunnat undersöka och analysera.

Reliabiliteten som handlar om noggrannheten och transparens i det man gör under undersökningen gång med uppsatsen kan anses hög då jag transkriberat mina intervjuer ordagrant och spelat in intervjuerna med dubbla metoder. Det kommer däremot aldrig vara möjligt att intervjua exakt samma respondenter, exakt samma dag och tid som jag utförde mina intervjuer. Allt detta är aspekter som behöver vägas in. Det som jag vill säga att jag förmedlat är transparens genom hela arbetet och att jag själv tror på min egna analys och övrig text som jag har skrivit. Någon skulle kunna göra min exakta studie utifrån min presentation av forskningsprocessen, men som sagt kommer ingen kunna göra den exakt i slutändan.

Denna uppsatsen är inte möjlig att generalisera till en större population eftersom att den har för få respondenter, vilket genererat ett smalt intag av empiriskt material. Det som jag i min analys har gjort istället är att diskutera de generella hypoteserna som jag genom empirin kunnat göra. Jag kan inte säga att det är så här på alla LSS- boenden, men generellt utifrån mina teorier så kan jag beskriva och diskutera det som jag själv kan analysera och som jag sett som en röd tråd genom analysen och intervjuerna.

Hade jag idag gjort studien med de kunskaper som nu är nya för mig, skulle jag faktiskt använt mig av samma metod. Det enda som jag kanske hade velat ändra på i metoden är att jag skulle ha begärt att man hade haft tillgång till dator så man kunde ha sett varandra. Detta för att kunna se ansiktsmimik. Sen är det samtidigt rent etiskt positivt för anonymiteten att jag inte vet hur respondenterna ser ut, även om jag skulle möta dem på stan så skulle jag inte vetat vem de är. Det fungerade över min förväntan att göra intervjuerna över telefon, respondenterna var mycket engagerade och delaktiga och gav intrycket av att de brinner för sitt jobb och de brukare som de stöttar i vardagen.

4.4.1 Forskningsetiska överväganden

Etik i kvalitativ forskning är svårt och någonting som det fortfarande inte finns klarhet i. Det är komplext med etiska övervägande inom det kvalitativa området då det kan involvera känsliga ämnen och moraliska värderingar. Etik kan även inkludera kulturella skillnader för

vad som är okej och inte okej i just den kulturen (Ryen, 2016 s.42). Några punkter som forskare kommit överens om som är av vikt att etiskt överväga i studier är: samtycke, konfidentialitet och tillit.

Samtycke innebär att respondenterna har rätt att veta syftet med studien och varför de blir intervjuade, samt att de har rätten att när som helst dra tillbaka sin medverkan (Ryen, 2016 s.31). Samtycket behöver inte vara skriftligt utan kan vara muntligt (Ryen, 2016 s.32). Detta inhämtade jag först genom chefen och sedan genom respondenterna muntligt då jag pratade med dem över telefonen kring frågan om samtycke. Genom detta så finns samtycket dels på inspelning men även skriftligt i transkriberingarna.

Konfidentialitet behövs eftersom att forskare etiskt måste kunna försvara sitt arbete, däremot kan man aldrig vara säker på att respondenterna vill vara anonyma. Jag har informerat om vilka områden som undersökningen kommer att behandla, samt att jag är känslig för de etiska aspekterna och att svaren i intervjun kommer att behandlas konfidentiellt (Bryman, 2011 s.420). De uppgifter som jag har från mina respondenter är deras namn, yrke, kommunerna de jobbar i och telefonnummer. Jag vet inte hur de ser ut, inte heller vilken arbetsplats inom kommunen som är deras. Jag informerade respondenterna muntligt per telefon att de kommer framställas anonymt i min presentation av uppsatsen, vilket de alla svarade positivt till.

Det är av vikt att respondenterna kan känna en tillit till intervjuaren för att besvara frågorna med intresse och inlevelse (Ryen, 2016 s.33). En sådan tillit skulle kunna vara att intervjuaren lovar anonymitet och håller det den lovat i presentationen av studien senare (Ryen, 2016 s.34). Cheferna som jag tog kontakt med såg positivt till deltagande i denna undersökning och alla ville ta del av det slutgiltiga arbetet. Så för att vara etiskt korrekt gentemot arbetsplatsen började jag med att kontakta cheferna och deras godkännande till att intervjua de anställda där. Jag kontaktade sedan intervjupersonerna med deras samtycke till att de lämnat sina kontaktuppgifter till sina chefer vid förfrågan om deltagande i uppsatsen. Jag informerade redan i mitt första samtal med respondenterna om vikten av samtycke i deltagandet och gav de dessutom skriftlig information vad gäller deltagandet i studien (se bilaga 8.2). I min analys kommer jag att presentera alla respondenter anonymt som jag utlovat att jag ska göra.

Det finns en risk att cheferna skulle kunna känna igen beskrivningarna av platserna som kommer att presenteras i analysen, på grund av detta kommer vissa respondentnummer att plockas bort. Detta så att det inte är möjligt att härleda vissa citat till exakta respondenter. Vissa citat kommer även vara reviderade utifrån att specifika uttryck som är personbundna kommer att plockas bort (exempelvis om någon säger ord som ”liksom” ofta). Genom detta kan jag öka anonymiteten i min analys och gentemot respondenterna. Dessa citat kommer i analysen att presenteras som ”Respondent X”.

5 Resultat

I kommande avsnitt kommer jag att presentera min analys och i och med det presentera mina upptäckter efterhand som analysen fortgår. Jag kommer som tidigare nämnt att använda mig av teorierna: erkännande och normaliseringsprincipen (se kapitel 3) för att kunna skapa en empirisk analys. Huvudtemat är ”En plats för erkännande och missaktning” och innehåller följande underteman:

- Gemensamma utrymmens betydelse för självbestämmande och erkännande
- Lägenhetens betydelse för självbestämmande och erkännande
- Arbetskläders betydelse för självbestämmande och erkännande
- Självbestämmande med förbehåll

Min analys kommer dessutom att fortgå i den avslutande diskussionen.

5.1 En plats för erkännande och missaktning

LSS-boenden är en plats för erkännande på olika nivåer, som jag nämnt ovan (se sid. 7 & 17) är boendena och brukarna genom lag och sanktioner erkända på en makronivå, men boendena är dessutom en plats för erkännande vad gäller mellan- och mikronivå. I mina intervjuer har jag inte enbart stött på erkännande utan också olika former av missaktning. Jag kommer därför nedan utifrån ovannämnda teman att lyfta både erkännande och missaktning, hur samma frågor har fått olika svar beroende på respondentens erfarenheter och moraliska ställningstagande.

5.1.1 Gemensamma utrymmens betydelse för självbestämmande och erkännande

Här kommer jag utifrån syftet att undersöka frågan kring hur platsen kan skapa både möjligheter och utmaningar. Hur ett gemensamt utrymme kan skapa svårigheter men samtidigt fungera som ett utrymme för social samvaro, erkännande och ökat självbestämmande. Under intervjun ställde jag en fråga om boendet hade ett gemensamt utrymme, vilket det enligt min erfarenhet brukar finnas, svaret från boendena va att alla hade någon form av gemensamt utrymme där både personal och brukare kan umgås med eller utan planerade aktiviteter. Jag ställde därefter en följdfråga som mer specifikt ville få svar på hur det gemensamma utrymmet används av personal och brukare.

Respondent 6: Det e ju deras, alltså deras gemensamma utrymme. Vi brukar ha gemensamma middagar, eller varje dag har vi gemensamma middagar. När TV som vi, dom kan titta på när dom känner...för de. Ibland så har vi helt stängt av olika anledningar som vi ser hjälper brukarna på olika sätt. Och ibland öppnar vi, eller inte ibland vi har ju öppet men vissa tillfällen har vi stängt för att minska intryck och alla såna här saker. Ehh...ne sen sitter vi och spelar ju och ja man hänger helt enkelt, man umgås framförallt på olika sätt.

Utifrån erkännande och ett *medborgarrätts perspektiv* skulle detta kunna visa att brukarna respekteras och själva har möjlighet att välja om de vill delta i aktiviteter som sker i det gemensamma utrymmet eller inte (Heidegren, 2009 s.60-61). Att alla brukare är välkomna att spendera sin tid i det gemensamma utrymmet kan ses som att allas olikheter välkomnas och respekteras (Heidegren, 2009 s.60-61). Utifrån normaliseringsprincipen så kan det ses som livsval som brukaren själv gör är det som avgör om denna behöver delta i umgänget eller inte (Nirje, 1994 s.19). Det kan med ses som att personalen tar hänsyn till brukarnas sociala ork och att de inte alltid behöver ha så mycket intryck, detta visar på en form av olikhet mellan personal och brukare som är accepterad och inkorporerad i boendets utformning (Heidegren, 2009 s.72). Detta blir accepterat eftersom att personalen är medveten om brukarens social ork oftast inte är på samma nivå som personalens egna. Samt att de flesta respondenter säger att de lär känna brukarna, hur mycket resurser var och en besitter och utgår från den när de har aktiviteter.

Brukarna får genom det gemensamma utrymmet en möjlighet att umgås i grupp med likasinnade och genom detta få leva som alla andra, eftersom att andra människor i samhället umgås i grupper, vilket i sin tur skapar en delaktighet och koppling till det övriga samhället (Nyberg 2020 s.22). Detta är ett erkännande genom *social uppskattning*, att brukarna får uppskattning av övriga boenden och personal för att aktivt delta i gemensamma aktiviteter (Heidegren, 2009 s.30-31). Respondenterna uttrycker dessutom att detta faktiskt är brukarnas utrymme att utnyttja, det är inte personalens, utan det är brukarnas plats att vara på, vilket innebär både ansvar, frihet och respekt mellan brukare och personal (Heidegren, 2009 s.14).

Precis som jag ovan presenterat kan det gemensamma utrymmet ses som ett erkännande till att brukarna får använda det på eget bevåg, som en utökning av sin egen lägenhet, men det gemensamma utrymmet kan även vara begränsande och ses som en missaktning, en icke-inkluderande plats.

Respondent X: Det gemensamma utrymmet levererar inte ehm...att man bor sex med olika intressen. Det e helt öppet, så vill nån sitta och snacka och nån titta på tv så stör man varan garanterat. Så där, där skulle behöva skärmar och lite så för att kunna tillfredsställa olika behov samtidigt. /—/

Det detta citat belyser är att alla brukare som bor på boendet inte är inkluderade i det gemensamma utrymmet, vilket kan tolkas som en typ av utfrysning och genom detta en form av *missaktning* (Heidegren, 2009 s.43). Detta eftersom att man i det tysta fryser ut de som kanske vill sitta ensamma men tillsammans då de inte har en valmöjlighet, men det är inte heller någon som säger att de inte får vara där. Det är därför en form av passiv förvägran, en social osynlighet (Heidegren, 2009 s.27). För att kunna erkänna någon krävs det att faciliteten ska vara inkluderande och tillgänglig för alla, vilket den inte blir enligt citatet ovan, utan vissa av de boende blir passivt uteslutna ur gruppen. Eftersom att alla brukare inte kan umgås med de existerande förutsättningarna blir inte heller de gemensamma utrymmet en inkluderande plats som grundtanken är med just detta utrymme (Heidegren, 2009 s.16-17).

Utifrån normaliseringsprincipen handlar citatet om att individen inte kan, med eller utan stöd, umgås som en ”normal” medborgare eftersom att stötningen för att kunna göra det inte existerar (Nirje, 1994 s.19). Det är viktigt för individer med funktionsvariationer att få rätt

förutsättningar för att kunna utvecklas och om detta är genom att de behöver hjälpmedel eller extra stöd så behöver de ha det för att kunna få en chans att utveckla sin egen identitet. Förutsättningarna för detta behövs för att kunna skapa sig en uppfattning om sig själv och sin omgivning (Nirje, 1994 s.20).

Som jag belyst ovan kan de gemensamma utrymmena fungera både som erkännande men även som missaktning. Ett icke inkluderande gemensamt utrymme fungerar då som en exkluderande plats istället för inkluderande. Att inte höra hemma i en grupp eller exkluderas från en grupp är en form av missaktning (Nirje, 1994 s.19). Det som är viktigt på en sådan här plats är att det finns anpassningar och stöd, för en plats som är skapad för de som bor där krävs det också att denna plats ska passa just dessa individer (Heidegren, 2009 s.62).

De ovanstående citaten skulle kunna påverka brukarens *rättsliga erkännande*. Detta då en del av det rättsliga erkännandet inkluderar vilka attribut som krävs för att socialt delta i samhällslivet. Finns det då inte förutsättningar för att delta i samhällslivet på ett ansvarsfullt sätt (med stöd) från boendet, finns inte heller en möjlighet för brukaren att skapa sig ett rättsligt erkännande. Detta kan då leda till att brukaren inte kan skapa sig en självaktning (se figur 1, sid.15) som i sin tur förhindrar möjligheterna till självförverkligande och skapandet av den egna identiteten (Heidegren, 2009 s.30-31). Så sammanslaget kan det gemensamma utrymme ha en betydande påverkan i brukarens liv och rätten till självbestämmande.

Under intervjun ställde jag även frågan om hur respondenterna ser på institutioner och hur de skulle beskriva en sådan. I samband med detta frågade jag dessutom vad ett LSS-boende är om det inte ska vara en institution (som LSS-lagen uttrycker det). Intervjupersonerna var osäkra på hur platsen skulle beskrivas men överens om att LSS-boenden inte var en institution.

Respondent 2: Jag tycker inte att det gör, överhuvudtaget. Det här är väldigt mycket frihet för våra. ehm...Vi arbetar ju kring individen, deras behov. Ehm..och vad dom behöver hjälp och stöttning med. Så institution vill jag absolut inte påstå att det e, Jag tycker det låter så gammeldags, det har ju varit mycket så innan, /—/

Citatet ovan är beskrivningen som de flesta respondenter gav om sina boenden när de skulle tänka utifrån institutioner, hur ett LSS-boende och respondentens föreställda institution

skulle skilja sig åt i utformning och aktivering. Nirje arbetade fram normaliseringsprincipen för att kunna förbättra brukarnas liv på institutionerna som då var utbredda över hela världen. Detta då individer med funktionsvariationer sågs som sjuka personer som skulle hållas borta från det övriga samhället. En av de viktigaste sakerna han då påpekade var att brukarens behov, vilja och önskningar var det som skulle hamna i fokus (Nyberg 2020 s.22). Vilket enligt citatet verkar vara det som det är just fokus på.

Genom att normalisera brukarens självbestämmande är det också ett sätt att erkänna individen med funktionsvariationer på och dennes rätt att utforska sin egna väg till självförverkligande (Heidegren, 2009 s.31). Även beskrivningen av att personalen är där för att hjälpa och stötta brukaren i dennes vardagliga behov och att personalen jobbar med brukaren är en form av erkännande (Heidegren, 2009 s.62). Erkännandet och normaliseringsprincipen uppdragas verkligen i detta citat, då det som sägs i citatet är vad båda dessa teorierna lyfter som avgörande i människors liv och dess utformning. Att få ett erkännande för de resurser som en besitter, för det boende en bor på och att detta sker med det egna självbestämmandet är exakt hur teorierna är tänkta att arbetet tillsammans med personer med funktionsvariationer ska fungera. Så enligt citatet ovan överrensstämmer både lagar, regler och teorier med varandra och verkar för samma sak. Hur exakt det i praktiken faktiskt förverkligas framgår dock inte.

En annan fråga som jag ställde kring institutioner är hur man idag ska kunna undvika det institutionsliknande, som LSS- lagen uttrycker det, och om det fanns tydliga exempel på detta på just deras arbetsplats.

Respondent X: Ja alltså utformningen av husen är ju inte optimal egentligen...och det bästa hade ju vatt om, om vi hade haft en lägenhet i mitten och brukarna hade haft egna ingångar var för sig liksom ...i vårt som det e idag så ligger ju då två lägenheter då måste den ena passera i korridoren utanför den andra och sen gå ut genom en gemensam ytterdörr. Och, och det kan, bara det kan vara jätte triggande, en vill ut och gå hela tiden och det stör sig nästa på.

Flertalet av respondenterna uttryckte att själva utformningen av boendet var det som var problematiskt. Att korridorer som finns idag på de flesta boenden påminner om de

korridorssystem som fanns på institutioner och att detta är någonting som inte gynnar alla brukare. Dels är korridorerna någonting som kan skapa spänningar mellan brukarna på boendet men dessutom någonting som kan bromsa deras frihet (Nyberg, 2020 s.29). Friheten skulle genom detta påverkas genom att brukarna blir irriterade på varandra och kanske därför slutar gå ut som de själva känner för, då det kan irritera deras granne, så det kan skapa begränsningar istället för frihet. Citatet ovan antyder också på att faciliteterna inte är likställda med övriga samhällets (Nirje, 1994 s.22).

Detta kan ses som en missaktning eftersom att boenden inte lever upp till att de inte ska vara institutionslika, vilket de fortfarande verkar vara om personal själva beskriver det som att korridorerna fortfarande finns kvar. Just detta är någonting som man inte förväntar sig ska finnas och genom att ha kvar systemet med korridorer har man också valt att ha kvar en del av det institutionslika som enligt lag inte längre får existera. Det blir därför en passiv missaktning av brukarna som bor på boendet (Heidegren, 2009 s.43).

Det som jag också frågade under intervjun var om ett LSS- boende inte va en institution vad det då var för någonting, vilket ingen respondent kunde ge ett självklart, rakt svar på. Det är med andra ord inte ett normalt boende som övriga samhället (Tideman, 2000 s.51), men inte heller en institution. Detta gör att det är svårt att erkänna platsen för vad det är när det inte har en definition av vad det är (Heidegren, 2009 s.77). De flesta respondenter svarade att det var det som namnet antydde, ett boende där personer bor i grupp. Detta i sin tur är en beskrivning av ett boende som egentligen inte beskriver vad den vänder sig till för individer.

Respondent 5: Även om de kanske inte är exakt samma, men de har ju ändå typ lite samma innebörd så, men gruppboende har inte en negativ klang på det visset.

I slutändan kom det mer eller mindre fram att det är själva ordet ”institution” som var det som hade en negativ belysning och inte själva boendet i sig. Det kan alltså vara liknande typer av boenden, men så länge som namnet inte har en negativ koppling känns det okej att beskriva det som någonting annat. Detta kan i sin tur ses som ett erkännande då respondenterna inte vill använda en definiering av LSS- boendet som de förknippar med negativa tankesätt. Detta blir ett erkännande för brukarna eftersom att de är de som lever där

och antagligen inte vill bli förknippade med negativa associationer till någonting som de kanske inte ens vet innebörden av (Heidegren, 2009 s.20).

Uttrycket till att ett gruppboende och en institution är nästan samma sak kan däremot ses som en missaktning. LSS- lagen är tydlig med att LSS- boenden och institutioner inte ska vara lika. Dessutom handlar normaliseringsprincipen om att förändra de intuitioner som fanns när denna principen utvecklades. Så om personalen fortfarande inte ser en större skillnad mellan institutioner och LSS- boenden betyder det att de missaktar boendena genom att inte erkänna platsen som någonting annorlunda (Heidegren, 2009 s.30-31).

Ett gott liv är någonting som förespråka både inom LSS-lagstiftningen, men även för erkännande teorin. Skulle platsen en bor på då inte spegla samhällets normer kring boenden skulle detta kunna påverka det goda livet för brukarna. Detta eftersom att ett boende som det talas negativt om även påverkar de som bor på platsen, vilket skulle kunna leda till ett negativt erkännande för platsen och att detta gör att ett gott liv på just detta boende eventuellt inte längre är möjligt (Honneth, 2003 s.89).

5.1.2 Lägenhetens betydelse för självbestämmande och erkännande

I tidigare studier har platsen (lägenheten) ofta hamnat utanför analysens fokus, men denna uppsatsen visar att platsen både kan skapa hinder och möjligheter för att förverkliga självbestämmande och erkännande:

Respondent X: Ehm...hos oss e det, det e ett område med marklägenhet. Så att alla har varsin en lägenhet och så har personalen en. Då e det, dom har ettor, dom ligger på en 45 kvm. Ehh..och sen e där då uteplats, både på fram och på baksidan.

Intervjuare : Okej, va mysigt.

Respondent X: Ja dom e faktiskt jätte fina där om man nu får lov och säg så själv *skrattar*. Och sen så har personalen ehh...vi har en tvåa, som e kombinerad sovrum och kontor också. Ehm...och sen så e det fullt utrustat kök och badrum och dom e handikappanpassade också allihopa. Ja...

Boendet beskrivs i citatet ovan som ett fint och komplett boende. Det beskrivs som en facilitet som har samma standard som andra boenden i samhället, där det finns allt som brukaren är i behov av. Det är därför ett ”normalt” boende enligt Nirje och normaliseringsprincipen (1994 s.22). Boendet är dessutom utformat för de med fysiska funktionsvariationer, vilket är ett erkännande, då lägenheterna är utformade för att passa alla människor med olika olikheter (Heidegren, 2009 s.60-61). Denna möjlighet gör att alla kan vara inkluderade i boendet utan att någon kanske inte kan ta sig in i lägenheten på grund av anpassningen. Detta är ett erkännande då det finns en grundtanke för att alla ska, med eller utan stöd, kunna leva ett så fullgott liv som möjligt just för den individens behov (Heidegren, 2009 s.62).

Det kan med ses som ett erkännande eftersom att respondenten ger beröm gentemot boendet och utformningen av det. Detta är ett sätt att aktivt erkänna boendet till andra, att brukarna som bor där faktiskt har ett fint boende som de kan leva sitt liv på (Heidegren, 2009 s.66). En respondent uttryckte dessutom att den själv hade kunnat bo där den jobbar, vilket med är ett erkännande samtidigt som det innebär att detta är ett ”normalt” boende och speglar boendena i det övriga samhället (Nirje, t1994 s.22).

Som nämnt ovan så kan lägenheterna som beskrivits i intervjuerna ses som ett erkännande, men andra beskrivna lägenheter ses mer som en missaktning av deras utförande och tillgänglighet.

Respondent X: /—/ Ehm...denna gruppboenden är nog, vad kan det va, den är säkert inte godkänd för ehm...här fattas eget kök, personal, så att personalen får va i gemensamhets utrymme o laga mat, ehm...och eee...brukarnas kök är inte fullvärdiga. Ehh...dom har väl, vad kan man kalla det kanske?, ett och halvt rum, stor fin toalett, men köket är under all kritik.

Det första som står ut i detta citat är att respondenten inte tror att lägenheterna är godkända för sitt ändamål. Vilket kan ses som en passiv missaktning gentemot de som bor där, då det förväntas finnas vissa saker i ett boende, men att det då inte finns och inte heller planeras att åtgärdas gör att det blir en passiv missaktning (det duger som det är). Det finns

antagligen en förhoppning att ett kök tillexempel ska finnas på plats och att boendet ska vara uppdaterat till dagens standard, är det då inte det kan det ses som en passiv missaktning och en besvikelse (Heidegren, 2009 s.43). Platsen och boendet är enligt citatet ovan inte vad man normalt kan förvänta sig av ett boende vilket inom normaliseringsprincipen inte heller uppfyller de faktorer som krävs för att leva som alla andra. I detta fall är det faktorn om att personer med funktionsvariationer ska ha samma standard på sina faciliteter som övriga samhället (Nirje, 1994 s.22). Det mest utstående i ovanstående citat är ändå att lägenheterna inte beskrivs att uppfylla de moraliska kriterier som finns för vad som bör finnas i en lägenhet för att den ska vara av normal standard och att det då kan leda till att personer som bor i dessa lägenheter inte kan leva som alla andra (Tideman, 2000 s.51).

Eftersom respondenterna kan beskriva boendet där de jobbar på detta sätt så är det antagligen inga boenden som får erkännande i det privata heller. Detta kan ses som ett negativt erkännande. Där boendet får erkännande för att det existerar och finns för de som är i behov av det, men att det är negativt då det är ett boende som egentligen inte uppfyller kraven som ställs på ett boende med detta ändamål (Heidegren, 2009 s.27). Precis som med erkännande är det genom handlingar som man kan bli förvägrad erkännande, vilket detta skulle kunna ses som. Genom uteblivna uppdateringar av boendet så kan inte brukarna ges möjlighet att leva som andra medborgare (Heidegren, 2009 s.66).

Som jag belyst ovan är det två olika boenden som beskrivs och att det finns boenden som både erkänns samtidigt som det finns boenden som leder till en form av passiv missaktning. Boendena verkar ha olika standarder och att det genom dessa olikheter är det som skapar en skillnad om en brukare kan bli erkänd och anses leva ett liv som alla andra eller inte. Det som blir en skillnad här är att brukare får olika förutsättningar för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt (Nirje, 1994 s.20). Oavsett om det finns personal på båda boendena som kan erbjuda samma kunskaper, stöd och relationer till brukarna, så spelar möjligheterna in till vilken grad personer med funktionsvariationer kan leva som alla andra (Tideman, 2000 s.51).

Genom att inte upprätthålla en standard som motsvarar övriga samhällets standarder på boenden kan det försvåra för individer att utveckla sin egen identitet då de inte kan tillgodose sig det som övriga samhället kan. Detta kan försvåra det för personer med funktionsvariationer att kunna leva som alla andra, eftersom att de inte har samma möjligheter

eller samma förutsättningar i sin omgivning till att kunna just leva som andra (Tideman, 2000 s.51). Därför är det av vikt att inte enbart personal uppdateras och utbildas utan även boendena som brukarna ska leva sitt liv på och kunna utveckla sig själva och självförverkliga sig.

För att en individ ska kunna bli erkänd krävs det ett samband mellan dennas och samhällets normer och moraler, finns inte detta är det inte möjligt att erkännas. Så uppfylls inte de moraliska kriterierna på ett boende kan det leda till att brukarna inte kan uppnå ett erkännande från samhället och att deras moraliska värderingar skiljer sig åt utifrån den standard som ens boende håller (Honneth, 2003 s.89).

5.1.3 Arbetskläders betydelse för självbestämmande och erkännande

Arbetskläder är någonting som tidigare studier inte lyfter och hur de kan påverka både personal och brukare, genom att både skapa och försvåra erkännande och självbestämmande. Genom arbetskläder finns även ett förbehåll för skillnader och olikheter mellan personal och brukare. En fråga som ställdes i intervjun var om personalen hade arbetskläder på sin arbetsplats och vilka tankar som fanns kring detta. Alla respondenter uppgav att de på deras arbetsplats skulle bära arbetskläder som de försågs med av sina chefer.

Respondent 2: /—/så det e väl rätt så bra att man kan komma hit och byta om för att man blir ju utsatt för lite saker ibland, ibland så nyser, spottar och fräser och kladd så det e bra att man har just arbetskläder tycker jag. /—/

Detta citat pekar på att respondenten är nöjd och ser positivt på att ha arbetskläder eftersom att det kan uppstå situationer där kläderna blir utsatta för diverse saker av de brukare som bor på boendet. Det som detta kan visa på är att det faktiskt är en arbetsplats och genom att tillgodose kläder till sina anställda kan platsen erkännas som en arbetsplats med. Att boendet på en makronivå erkänns som någonting som blivit inkorporerat i samhället och att det är en form av likhet i hur personalen från samma enhet klär sig, de ser enhetliga ut (Heidegren, 2009 s.77). Arbetskläder kan ses som ett erkännande för olikhet, att personal och boende skiljas åt och att detta är en form av erkännande för denna skillnaden (Heidegren, 2009 s.60-61). Detta i sin tur gör att det blir ett erkännande för brukarna genom att erkänna

platsen som en professionell arbetsplats och genom detta bör det finnas en viss standard på boendet. Genom att se arbetskläderna som en normal del av livet, blir det ett normalt liv för brukarna att personalen har likadana kläder. Det blir tydligt för brukarna vem som är personal och vilka i personalen som jobbar just då, brukarna vet med detta vem de kan vända sig till. Det blir en del i den vardagliga rutinen för brukarna att personalen bär arbetskläder, då det också skapar tydlighet som i sin tur brukar leda till trygghet (Nirje, 1994 s.20).

Det skulle kunna ses som ett erkännande eftersom att man genom arbetskläderna erkänner människor för att man ser de. Det skulle även kunna vara ett erkännande för brukaren eftersom att övriga samhället kan se att detta är en individ som är behov av hjälp och genom detta visa individen med funktionsvariation mer respekt än om den inte hade haft en personal med arbetskläder vid sin sida (Heidegren, 2009 s.20). En del av respondenterna beskrev att de inte tror att brukarna själva tänker på vilka kläder personalen har på sig och att det egentligen inte påverkar brukarna om personalen har arbetskläder eller inte.

När en annan respondent fick frågan om vad denna hade för tankar kring arbetskläder i sitt yrke svarade den väldigt olik från citatet ovan. Det finns två sidor hos respondenterna och hur de ser och tänker kring att ha arbetskläder.

Respondent 7: Jag tycker att det gör asså, att man märker ut du och ni. Ehm...jag tycker det e lite, lite, ja ska man springa ner på Coop eller man går ut o äter eller man går ut och går, eller går på bio, asså ja, jag. Ja de e, många brukare som kanske då e lite, inte vill synas med personal men det gör ingenting om man bara är ute och går med nån. Så att nej, jag tycker inte om det.

Detta är en tydlig skillnad i hur personal och brukare skiljs åt och att de inte är jämlika med varandra. Att en brukare blir förvägrad sitt erkännande genom att den inte vill gå med en personal, men gärna hade gått med den om den inte hade haft sina arbetskläder på sig. Detta i sin tur innebär att personalen gör ett intrång på brukarens frihet (Heidegren, 2009 s.14). Utifrån normaliseringsprincipen tyder detta på att brukarens vilja och önskning inte uppfylls i den grad som skulle kunna vara möjligt (Nirje, 1994 s.21). Det skulle dessutom kunna vara så att brukaren inte känner att den har möjlighet att utforska sina omgivningar och sin egen person och genom detta inte kan skapa en egen identitet, då den alltid identifieras med att ha

en personal vid sin sida (Honneth, 2003 s.101). Det skulle kunna ses som att brukaren endast har en identitet om det finns en personal vid sidan om den, brukaren skulle med andra ord vara en del av en hel, så som att den vet inte vem den är om inte personalen finns närvarande och de tillhörande kläderna hänger ihop med det.

Att personal använder arbetskläder kan tolkas som något som skapar missaktning, genom att brukaren inte får leva det liv som den vill och genom att olikheter betonas genom enhetliga personalklädsel istället för att omfamna olikheterna i att alla klär sig olika (Heidegren, 2009 s.60-61). Samtidigt kan det ses som att förneka personalen arbetskläder är att nedvärdera deras val till att ha detta och att omfamna de olikheter som finns mellan just arbetskläder och privata kläder (Heidegren, 2009 s.60-61).

Som ovan beskrivs kan arbetskläder ses som både ett erkännande och som en missaktning, detta då de kan ses ur olika perspektiv. Från personalens perspektiv verkar det vara bra vid omvårdnad av brukarna att ha arbetskläder då de ofta kan bli utsatta för olika situationer och vätskor. Däremot när personalen ser det utifrån ett brukarperspektiv skulle det kunna uppfattas som att brukarna upplever skam känslor (Heidegren, 2009 s.43) när de vistas i samhället tillsammans med en personal i arbetskläder och kanske därför hellre väljer att inte gå ut. Arbetskläder kan därför både ses som en aktiv missaktning samtidigt som ett erkännande, men det största erkännandet blir egentligen för personalen och inte för brukarna. Detta gör saken problematisk, då personalen har ett tvång att på arbetsplatsen bära arbetskläder, men om då inte brukarna vill synas med personalen och de kläder den har på sig, blir det problematiskt eftersom att personalen är där för brukaren. Om det nu är som de flesta förespråkar så skulle brukarens vilja i denna fråga vara det bestämmande och då vara det som avgör vilka kläder personalen har på sig när de vistas tillsammans ute i samhället, men så verkar inte fallet vara (Nirje, 1994 s.21). Ytterligare en sak som arbetskläder kan påverka är brukarens rätt och väg till sitt självförverkligande då det ovanstående skulle kunna förhindra brukaren att skapa sig social uppskattning (se figur 1, sid. 15), vilket krävs för att skapa sitt självförverkligande (Heidegren, 2009 s.30-31).

5.1.4 Självbestämmande med förbehåll

Med självbestämmande kan det uppstå problem mellan personal och brukare, då självbestämmandet kommer med olika typer av förbehåll. Dessa förbehåll kan bestå i att det

finns vissa förväntningar på de val brukaren förväntas att välja. Detta i sin tur skapar valmöjligheter men begränsade sådana i form av erkännande. En fråga som jag ställde under intervjun var om det ibland är rätt för personal att pusha eller lirka för att få brukarna till att göra det som personalen vill. Jag lade fram som exempel på en situation vad personalen gör om brukaren inte vill ta sin medicin.

Respondent 4: Väljer dom att inte ta sin medicin då kommenterar vi helt enkelt, eller vi har en app i mobilen som vi antecknar liksom "att den här personen har inte tagit sin medicin och att den personen har själv valt det" så det e inget pushande eller så, det e bara att det går till sjuksköterska o sen vet hon om det så att ja...det e inget vi ska pusha, tvinga oss på eller så. Det är inte vår uppgift, personerna själv ska kunna bestämma över sin medicin å...det den ska.

Ovan är ett exempel på hur ett självbestämmande kan se ut, det framstår först som att brukarna själva har ett självbestämmande över viktiga saker som medicin. Samtidigt ger personalen tydligt uttryck för vad som ses som det önskade agerandet hos brukarna. Respondenten beskriver att brukarna själva bestämmer om de vill ta sin medicin eller ej, men också att de antecknar om någon inte vill. Situationen illustrerar skillnader jämfört med personer som bor ordinärt boende. En person som bor "hemma" i en egen lägenhet kan låta bli att ta sin medicin utan att något inträffar, men för den som bor på LSS-boende leder sådant agerande till dokumentation.

Situationen ovan skulle också kunna ses som ett erkännande ur ett medborgsrättsligt perspektiv som visar på respekt mellan personalen och brukaren (Heidegren, 2009 s.60-61). Detta på en mellannivå skulle antyda att det handlar om trygghet och respekt i medmänskliga relationer (Heidegren, 2009 s.72). Dock får det inte förglömmas att detta val dokumenteras och förmedlas vidare till andra aktörer om det inte blir ett önskvärt utfall i valet som görs.

Inom normaliseringsprincipen skulle detta erkännas eftersom att individens egen vilja är den avgörande faktorn, enligt den femte punkten av Nirjes lista³ över det normala som krävs ska brukarens vilja och önskningar följas i högsta möjliga mån (Nirje, 1994 s.21). Detta innebär att brukarens vilja angående att den inte vill ta sin medicin inte blir ett tvång från

³ Se sid. 19-20

personalen, utan skapar trygghet och respekt mellan personal och brukare. Brukaren är med och styr över sitt liv och att den får möjligheter att själv ta beslut över viktiga saker, som sin medicinering. Detta vill säga inom vissa angivna ramar, medan avvikelser från det önskade dokumenteras. Det öppnar för valmöjligheter och att kunna skapa sin egna identitet genom att göra val och få lära sig vilka konsekvenser ett sådant val kan få, eller inte få (Honneth, 2003 s.7).

Genom hela uppsatsen har förverkligandet av det vardagliga självbestämmandet varit i fokus och hur den förverkligas i brukarens vardag och hur detta kan leda till självförverkligande genom hjälp och stöd baserat på brukarens egna resurser. En sak som uppdagats är hur hjälp och stöd kan ges till de boendena på olika sätt och med detta hur deras självbestämmande kommer till sin rätt.

Respondent X: Ja...detta boende ehh... är det ju en lite, har inte så stort utbud av aktiv fritid. Ehm...lite och tillfredsställning, inte göra åt en, man kan ju va för snäll eller whatever, det går fortare om man gör det själv istället för att göra det tydligt så att, med hjälpmedel kan dom göra det själv. /—/

Enligt ovanstående citat framgår det att det finns personal på boendena som gör saker åt brukarna istället för att agera som ett stöd och vägleda dem genom deras vardag till att klara av och göra saker så gott de själva kan. Detta skapar en missaktning då det krävs att en person får prova och testa sig fram genom att göra fel och att lära sig genom att göra dem. Om en person inte får lov att utforska olika aktiviteter innebär det att den inte kommer kunna skapa sig en egen identitet, som i sin tur leder till att den inte kan självförverkliga sig (Heidegren, 2009 s.31). Det talar dessutom emot för att man skulle ha en normal rutin för livet eftersom att det för de flesta i samhället ingår att sköta sitt egna boende. Vilket i citatet ovan framgår att brukarna inte gör, eftersom att personalen gör saker åt de istället för att brukarna själva ska göra dem (Nirje, 1994 s.20).

Normaliseringsprincipen skapades för att förbättra situationen för personer som bodde på institution (Tideman, 2000 s.51). Målet var att minska glappet mellan samhällsgrupper, så att personer med funktionsnedsättning skulle kunna leva ett liv som alla andra. Det är ett erkännande att få göra de vardagliga sakerna så som att diska med stöttning av personalen,

men i den mån som är möjlig (Heidegren, 2009 s.62). Däremot som citatet ovan antyder så kan personal genom att göra hushållssysslorna åt brukarna istället för att hjälpa skapa en passiv missaktning. Detta eftersom att personalen anser att deras tid är viktigare än brukarens, genom att göra sakerna åt istället för med brukaren. Det begränsar brukarens frihet till att ta den tid den behöver, för att med hjälp och stöttning, klara av att göra vissa saker själv i sin vardag (Heidegren, 2009 s.14).

Det som jag belyser ovan handlar om att saker som någon gör för att den ska vara ”snäll” eller för att det ska gå fortare kan ses som både erkännande och missaktning. Att brukaren själv får välja om den vill eller inte vill ta sina mediciner kan även det ses som både erkännande och missaktning. Erkännande för att brukaren bestämmer över sitt egna liv, missaktning då brukaren antagligen är i behov av att ta sina mediciner och att det då kan ses som en försummelse av personalen att inte stötta och hjälpa brukaren mer i denna situation (Honneth, 2003 s.89). Detta blir då en fråga om moral, sen att en personal har en god tanke bakom en handling innebär inte alltid att denna handling är någonting som gynnar den som får hjälpen, det kan faktiskt i detta fall både missakta och stjäla brukaren i fråga (Heidegren, 2009 s.30-31).

Det som ovanstående citat också lyfter är att brukarens självrelation påverkas. Detta eftersom att självrelationen beskriver vad man som person kan göra och vad man har för förmågor till att göra. Då personal utför sysslor till brukarna istället för att stötta, påverkas brukarens egna självrelation och på detta sätt förhindras självrelationen till att utvecklas och till och med till viss del begränsas (Honneth, 2003 s.101). Detta i sin påverkar omdömesförmågan som brukaren har om sig själv och det påverkar därefter självaktningen (se figur 1, sid. 15) som istället kan leda till ett sämre egenvärde som är baserat på de förmågor som man själv besitter (Honneth, 2003 s.101).

Analysen visar att en och samma situation kan tolkas som både erkännande och missaktning. Det finns inte alltid en entydig tolkning gällande vad som är vad. Det har framkommit under mina intervjuer att det är många komplexa beslut som behöver utvärderas, formas och diskuteras. Även om ingen respondent egentligen poängterar att det är svårigheter så kan deras beskrivningar av vissa fenomen eller händelser tolkas som svårigheter och avvägningar i vardagen på boendena.

Respondent 4: /—/Ehh...ja det kan va allt från...jag vet inte, asså...om nån tillexempel mår dåligt psykiskt, jag vet inte...nånting som så att vi brukar ta det i deras lägenhet så att det inte händer i det gemensamma så att alla andra blir påverkade av det kanske och så, så vi försöker liksom anpassa oss från det som, som uppstår och det där vi kan va behjälpliga. Ehm...så vi måste va flexibla o kunna bedöma situationer och kunna anpassa våra metoder och vår verktyg utifrån brukarens behov liksom.

Citatet ovan belyser att det är viktigt för personalen att ta itu med saker när de kommer, att det inte går att vara förberedd på allt, att det är viktigt med respekt gentemot brukaren och att diskutera känsliga ämnen i det privata. Dels visar det på respekt mot brukaren som har en svår stund, men även mot de övriga brukarna att de inte ska bli påverkade av att en av dem mår dåligt (Heidegren, 2009 s.60-61).

Citatet belyser vikten av flexibilitet för personal på LSS-boenden. På mikronivå är det inte enkelt att erkänna en individ som det önskvärda på en makronivå. I en konvention eller lag är det omöjligt att överväga alla tänkbara situationer, vilket gör att personalen måste ha tillgång till ett visst handlingsutrymme. Vilket i dessa fallen kan skapa en ojämlikhet just i stunden (Heidegren, 2009 s.77). Att säga vad som är rätt eller fel i en specifik situation kan endast de inblandade svara på.

En sak som jag också ställde frågor kring va om det uppstått andra svårigheter och förändringar under Corona pandemin som man kanske inte tidigare övervägt som problematiskt.

Respondent 3: Ja, det har det gjort. Ehm...det har det ju. Tvätta händer och så gör man ändå givetvis, men vi ska ju ha munskydd tillexempel, ehm...och e det så att det blir en konstaterad smitta så...då ska vi ha både förklä och visir och såna här grejer osså, och det e klart då springer man ju runt där inne på innergården och ser ut som en rymdvarelse höll jag på att säg, där vet jag att där va en brukare som tyckte att "ni kan inte se ut så", "fast vi måste, jag har inget val". Ehm...så det e klart det har påverkat både personalen och brukarna. Så e det ju, det e svårt att komma ifrån. Ehm...men det e ju, det e en utmaning med all den här

skyddsutrustningen och så ska man förklara varför man ser ut som man gör och... och lite det här jag går runt och har munskydd. Denna målgruppen har oftast svårt att läsa av ansiktsuttryck och kroppsspråk, det blir ännu svårare om jag går runt med ett munskydd.

I citatet framgår det tydligt att det finns nya problematiska situationer som man tidigare inte varit förberedd på. Även i detta fall blir det ett delat erkännande och missaktning. Det är ett erkännande i att skydda och stötta brukarna (Heidegren, 2009 s.14). Däremot blir det en missaktning i att individer med funktionsvariationer får det svårare att avläsa ansikts- och kroppsspråk (Heidegren, 2009 s.27). Det är i dessa fall hela tiden en avvägning för personalen vem som ska erkännas och vem som ska missaktas. I dessa två exempel som är lyfta är det svårt att ta ställning kring vilka moraliska kompasser som är bästa vägen att ta. Att strunta i riktlinjer för att kunna finnas där för att stötta brukaren eller att följa riktlinjer och då istället missakta brukaren. Det är antagligen inga enkla beslut att ta, men inte heller beslut som går att veta om innan.

Just dessa exempel som jag i detta avsnitt valt att lyfta är eftersom att dessa citat tydligt visar vilka svårigheter som personalen kan sättas inför och att det inte alltid är svart och vitt för vilken väg man ska ta. Det är inte endast ens egna erkännande som spelar en roll utan, den viktigaste i frågan, så är det brukarens erkännande som man ska lyfta och prioritera i sitt arbete. Precis som Nirje skriver ska brukarens vilja, önskningar och behov sättas i första rummet och uppfyllas i störta möjliga mån (Nirje, 1994 s.21). Vem som sen tar de slutgiltiga besluten i de viktigaste frågorna som kan röra en brukares liv verkar dock inte vara självklart.

Det är genom gester och handlingar möjligt att erkänna och missakta någon, vilket innebär att de beskriva situationerna ovan skulle kunna ses som erkännande utifrån att de verkar göras utifrån brukarens bästa. Så som avskildhet och respekt i svåra situationer, eller för att brukarna inte ska bli smittade med en sjukdom som kan få förödande konsekvenser (Heidegren, 2009 s.66).

6 Avslutande diskussion

I detta avsnitt så kommer jag att diskutera det som framkommit i analysen med utgång från mina frågeställningar. Det som denna uppsats också kan påvisa är att mindre detaljer i

vardagen så som kläder, standarden på boendet, svårigheter i situationer och olika utrymmen kan ha stor betydelse för möjligheterna att förverkliga brukarnas självbestämmande i deras vardag. Uppsatsen visar också på svårigheter i att definiera erkännande i denna kontext.

6.1. LSS-boendet som plats: svårigheter och möjligheter för självbestämmande

Det som framkommit i mina intervjuer är att det är väldigt skilda standarder på boendena för brukarna. Dels utformningen av själva byggnaden men även utformningen och möjligheterna i lägenheterna. Oavsett om boendena var gruppboenden eller service boenden så var det inga skillnader mellan dessa kategorier för boendets utformning, trots att det är olika boendetyper (Socialstyrelsen, 2018 s.32). Det skiljde sig åt hur personalen beskrev sina boenden och vad de ansåg var viktigt och mindre viktigt. Det som jag uppmärksammade var som sagt hur olika boendena kunde beskrivas. Det fanns boenden som beskrevs som fina och som någonting som personalen själva kunde tänka sig att bo på. Sen fanns det boenden som personalen inte ens visste om de skulle vara godkända för sitt ändamål.

Boendena är en plats som ska fylla många olika människors behov och på ett boende med fem brukare på som alla på något vis samexisterar så kan det vara svårt att uppfylla allas behov. Jag har under intervjuerna förstått att det inte är den enklaste uppgiften att fylla alla brukares behov, ibland är det så att det är bostadens utformning som är den som skapar osämja mellan de boende för att de inte besitter samma resurser eller har samma behov att fylla. Att det existerar korridorer som alla ska röra sig i verkar vara en stor bov till att det uppstår osämja mellan brukare, eftersom att alla är i korridorerna av olika skäl. Som i ett av citaten jag valde att lyfta i analysen där det framgår att det just uppstår osämja i korridorerna. Svaret på detta verkar vara att marklägenheter hade varit en bra lösning för problemen då brukarna har egna in- och utgångar, korridorer verkar skapa mer problem än att lösa dem. Precis som Nirje skriver så ska faciliteter för personer med funktionsvariationer vara utformade så som övriga samhällets, vilket faktiskt inte, enligt min erfarenhet, inkluderar boenden med korridorer.

Som jag tidigare beskrivit så kan boendet som plats anses som ett normalt boende om det ligger i bostadsområden och inte utanför samhällen. Samt att varje brukare har en egen lägenhet kan ses som ett erkännande på en makronivå, men uppfylls alla krav? Som jag nämner i analysen så vill ingen av respondenterna se deras boenden som en institution, men

de kan inte heller säga vad det istället ska vara. Det var en hel del respondenter som beskrev en korridor på sina boenden, samtidigt som den vanligaste beskrivningen av vad respondenten ansåg vara en institution inkluderade just korridorer. Så kanske är det inte så att institutionerna är helt borta från utformningen av boendena? Vilket i sig innebär att personer med funktionsvariationer inte lever som alla andra (Tideman, 2000 s.51).

Boendet i sig kanske inte kan ses som ett erkännande för personer med funktionsvariationer. Det finns tydlighet i lagen att ett LSS- boende inte ska vara likt en institution, men det som personalen beskriver, dels hur de ser på deras boende där de jobbar och hur de ser på en institutions utformning, är inte så olik från varandra. Så kanske behöver just utformningen av boendena uppdateras som en av respondenterna beskrev det. Platsen beskrevs som någonting som påverkar brukarna betydligt och att då inte kunna gå ut och in som man vill skulle kunna vara ganska påfrestande för mer än en boende.

Det som också verkar vara av vikt är hur det gemensamma utrymmet är utformat, då utformningen för denna arena spelar en roll för om brukaren ens vill spendera tid där eller inte. Lägenheterna i sig verkar få utformas så som brukarna själva vill ha dem, ”precis som en vanlig hyresrätt” sa en respondent. Vilket jag kan se på ett sätt samtidigt som i en hyresrätt har man inte (oftast) ett gemensamt utrymme som man kan vara i för att umgås med sina grannar. Vilket blir ett utrymme som man själv inte kan bestämma över hur det ska utformas, utan som man ska komma överens om utformningen av med fem andra boenden och personalen som finns där, det är många inblandade. Som en annan respondent sa så hade det kanske varit en lösning att ha skiljevägar och liknade som kan dela in rummet i olika delar för att möta flera brukares behov.

6.2 Personalens resonemang att arbeta med självbestämmande

Respondenterna framhåller ofta ordet respekt och att det är brukarens val, för precis som övriga samhället är personer med funktionsvariation introverta eller extroverta, de är olika. Det verkade finnas en förståelse för detta hos personalen och många avslutade sina beskrivningar av sitt egna sociala samspel med ”men alla är ju inte som jag”. Vilket jag tror är viktigt att ha insikt i när man som personal möter brukare, det går inte att applicera sina egna värderingar och moraler på andra individer, då de kanske inte har samma. Det går inte heller att tvinga på någon sina egna värderingar oavsett om det är en person med funktionsvariation

eller inte. Precis som Nirje beskriver är det brukarens vilja, önsknings och behov som ska tillgodoses och inte personalens (Nirje, 1994 s.21).

Personalen beskriver sitt deltagande till att få brukaren till att aktivt delta i sociala samspel är brukarens val, men att personalen kan ha en betydande roll i hur utfallet kan bli i de sociala samspelet. I en intervju så beskrev en personal hur denna var tvungen att fungera som en turtagningsledare, personalen kom på ett ämne som hon visste brukarna hade gemensamt och sedan hjälpte personalen till i turtagningen så att båda brukarna fick tala till punkt. Så i ett socialt samspel fyller personalen en viktig roll för att se till att allting flyter på bra och att minska riskerna för att missförstånd ska uppstå (Heidegren, 2009 s.62).

Respondenterna beskrev egentligen inga direkta svårigheter med att uppfylla brukarnas självbestämmande. Detta då de ansåg att brukarna i största möjliga mån redan hade full självbestämmande över sin vardag. Vilket innebar att respondenterna aldrig tvingade brukarna till att utföra uppgifter så som att duscha eller liknande. Vilket tyder på att det finns en respekt mellan personal och brukare som visar på att bådas val respekteras (Heidegren, 2009 s.72). Detta är vad respondenterna först ger uttryck för, samtidigt som de i nästa mening kan säga att om en brukare inte vill ta sin medicin så kan de nämna (hota) med att de då ringer sjuksyster. Detta får mig att inse att det inte är brukarens val om denna vill ta sin medicin eller inte, men personalen undviker kärnproblemet genom att lägga över ansvaret på någon annan, någon med mer auktoritet som respondenten beskrev det. Detta blir egentligen ett informellt hot då brukaren inte vill att sjuksköterskan ska komma. Så utifrån detta med medicin i fokus har inte brukarna självbestämmande (Heidegren, 2009 s.46). Sen är frågan, vart drar man gränser för självbestämmandet, är det beroende på betydelsen av medicinen? Är en medicin mot hjärtfel viktigare än medicin för att öka koncentrationen? Då blir frågan istället, vem avgör det?

Precis som analysen som är gjord på mer specifika ämnen uppstår en tvetydlighet kring vem och hur en människa erkänns, hur långt sträcker sig självbestämmandet, vem beslutar om vad? Det finns många frågor som kvarstår i vilka svårigheter som finns i att förverkliga ett självbestämmande. Samtidigt som detta även snuddar vid frågan om jämställdhet (Heidegren, 2009 s.77) och vart gränser då går för att en brukare kan bestämma att den inte vill ta sin medicin, men det kan inte den andra göra trots att båda har samma kognitiva förmåga. Vad blir då avgörande?

6.3 Vidare forskning

En forskning som hade varit intressant att jobba vidare på är att göra en liknande forskning men i större skala med fler respondenter. En mer intressant studie hade varit att jämföra olika boenden i just dessa frågor. Detta eftersom att mina reflektioner i intervjuerna visar att självbestämmande, erkännande och normalisering skiljer sig väldigt beroende på vilket boende man intervjuar personal från. Det hade även varit intressant att kombinera intervjuerna med observationer för att se om personalen jobbar så som de säger att de jobbar, eller om de säger det som "låter" rätt.

Så i en vidare forskning hade jag velat göra en etnografisk studie som kombinerar intervjuer och observationer där jag hade fokuserat på att jämföra boenden mellan varandra för att ta reda på hur boenden kan skilja sig åt. Det hade varit intressant både inom samma kommun men även om det skiljer sig åt mellan olika kommuner. Sen självklart om det skiljer sig åt, varför skiljer sig boendena eller kommunerna åt i sitt utförande av hur lagarna och konventionerna tolkas.

7 Referenslista

Andersson G. och Gustafsson H. 2016. *Självbestämmande- ett dilemma i gruppboheter? Ett annat sätt att se på saken*. FoU Södertörn och författarna: Tullinge:

Bryman A. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:a upplagan. Liber AB: Stockholm

Christiansen K, Guldvik I och Larsson M. 2014. Active social citizenship: the case of disabled peoples' rights to personal assistance. *Scandinavian Journal of Disability Research* 16(1): 19-33. DOI: 10.1080/15017419.2013.820665

Egard, H. (2011). *Personlig assistans i praktiken. Beredskap initiativ och vänskaplighet*. Lund University: Lund

Eriksson-Zetterquist U och Ahrne G. 2015. Intervjuer. I: Ahrne G och Svensson P (red). *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber AB: Stockholm

Fraser N. 2003. *Den radikala fantasin- mellan omfördelning och erkännande*. Bokförlaget Daidalos AB: Göteborg

Fullana J, Pallisera M, Vilá M, Josep Vallas M och Diaz-Garolera G. 2020. Intellectual disability and independent living: Professionals' views via a Delphi study. *Journal of Intellectual Disabilities* 24(4): 433–447. DOI: 10.1177/1744629518824895

Giertz L. 2012. *Erkännande, makt och möten. En studie av inflytande och självbestämmande med LSS*. Diss. Linnéuniversitetet. URN: [urn:nbn:se:lnu:diva-18816](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:se:lnu:diva-18816)

Heidegren C-G. 2009. *Erkännande*. Liber AB: Stockholm

Honneth A. 2003. *Erkännande- Praktisk filosofiska studier*. Bokförlaget Daidalos AB: Göteborg

Ineland J, Molin M och Sauer L. 2019. *Intellektuell funktionsnedsättning, samhälle och välfärd*. 3:e upplagan. Gleerups Utbildning AB: Malmö

Johansson H. 2006. Individuell handpainsplan. I: Denvall V och Vinnerljung B (red). *Nytta och fördärv- socialt arbete i kritisk belysning*. Författarna och Bokförlaget Natur och Kultur: Stockholm

Lind R. 2014. *Vidga vetandet- en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur AB: Lund

McConkey R, Keogh F, Bunting B och Garcia Iriarte E. 2018. Changes in the self-rated well-being of people who move from congregated settings to personalized arrangements and group home placements. *Journal of Intellectual Disabilities* 22(1): 49–60. DOI: 10.1177/1744629516674086

Nationalencyklopedin (u.å). *ställföreträdare*. NE Nationalencyklopedin AB. <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ställföreträdare> [Hämtad 2021-05-04]

Nirje B. 1994. The Normalization Principle and Its Human Management Implications. *The International Social Role Valorization Journal* 1(2): 19-23. <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.uoregon.edu/dist/d/16656/files/2018/11/Nirje-The-Normalization-Principle-and-Its-Human-Management-Implications-2f3t9mm.pdf> [Hämtad 2021-05-12]

Nyberg G. 2020. *Liksom...att jag har en fri vilja- Brukarens självbestämmande i gruppbostad och personlig assistans inom LSS*. Lic.-avh. Malmö universitet

Peräkylä A. 2016. *Validity in Qualitative Research*. I Silverman D. 4:e upplagan. *Qualitative Research*. Sage Publishing: London

Proposition 1992/93:159. Om stöd och service till vissa funktionshindrade

Rubio-Jimenez, A. L., & Kershner, R. (2021). Transition to independent living: Signs of self-determination in the discussions of Mexican students with intellectual disability. *British Journal of Learning Disabilities*. DOI: 10.1111/bld.12398

Rydstedt E. 2016. Får jag inte bestämma något själv? En studie av kvarstående beslutanderätt hos dementa äldre. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 21(3-4): 329-349. DOI: 10.3384/SVT.2014.21.3-4.2409

Ryen A. 2016. Research Ethics and Qualitative Research. I Silverman D. 4:e upplagan. Qualitative Research. Sage Publishing: London

SFS 1993:387. Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade

Shogren K, Wrhmeyer M, Reese M, O'Hara D (2006). Promoting Self- Determination in Health and Medical Care: A Critical Component of Addressing Health Disparities in People with Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* vol 3 (2) pp 105-113. New York: USA

Socialstyrelsen. 2018. *Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2018-6-12.pdf> Socialstyrelsen: Stockholm [Hämtad 2021-05-18]

SOU 1991:46. Handikapp, välfärd, rättvisa. *Betänkande av 1989 års Handikappsutredning*.

SOU 2004:112 Justitiedepartementet. *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna*.

SÖ 2008:26 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning New York den 13 december 2006. Utrikesdepartementet. <https://www.regeringen.se/49cf70/contentassets/f6446d9266db46dea0e0e58cd6d53a97/konvention-om-rattigheter-for-personer->

[med-funktionsnedsattning-och-fakultativt-protokoll-till-konventionen-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning.pdf](#)

Tideman M. 2000. Normalisering och kategorisering- om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning. Studentlitteratur:
Lund

Walker P, Taylor S, Searl J, Shoultz B, Hulgin K, Harris P och Handley M (1996) *Evaluation of the Self-Directed Personal Services Program Operated through Enable*. Center of human Policy: Syracuse university, New York

8 Bilagor

8.1 Informationsbrev enhetschefer

Hej!

Mitt namn är Sophie Söderberg och jag skriver just nu min masteruppsats inom socialt arbete på Lunds Universitet. I min uppsats vill jag undersöka hur personal förhåller sig till självbestämmande och normer om socialt umgänge för brukare på LSS boenden.

Anledningen att jag kontaktar dig är att mitt material kommer smalas in genom intervjuer med personal på servicebostäder och gruppboenden inom LSS. Varje intervju varar i max en timme och sker online.

Jag är medveten om att tiden kan vara knapp, men erfarenheter visat att medarbetare ofta upplever det som meningsfullt att få tillfälle att delta i en intervju och reflektera över sitt handlande och sin yrkesroll. För de som vill delta i uppsatsen kommer ett informationsbrev skickas ut där all information angående uppsatsen ovh frivilligt deltagande kommer beskrivas ingående.

Jag hoppas att någon av dina medarbetare har möjlighet att medverka. Intervjuerna är planerade till februari eller början av mars. Jag försöker kontakta dig via telefon torsdag eller fredag denna vecka.

Med vänliga hälsningar

Sophie Söderberg

0763-07 96 24

sophie.soderberg@hotmail.com

8.2 Informationsbrev respondenter

LUNDS UNIVERSITET
Samhällsvetenskapliga fakulteten

Information om medverkan i masteruppsats om LSS-boenden

Jag heter Sophie Söderberg och skriver en masteruppsats i socialt arbete vid Lunds universitet. Jag vänder mig till dig eftersom du jobbar på ett LSS-boende (serviceboende eller gruppboende) och din enhetschef har visat intresse av att låta dig delta i en intervjustudie.

Uppsatsens syfte är att undersöka frågan om vad LSS-boenden är för typ av plats (inte en institution, utan något annat) och hur brukarnas självbestämmande hanteras och förverkligas. Det är ingen undersökning om vad som är rätt eller fel, utan om hur personal hanterar utmaningar i vardagen. Intervjuer kommer endast att göras med personal och inte med brukare.

Intervjun tar max en timme, är självklart frivillig att delta i och du kan när som helst under intervjun avbryta ditt deltagande. Materialet kommer endast att användas till denna uppsats och inte till någonting annat. Intervjuerna kommer att spelas in och i personuppgifter som namn och arbetsplats kommer att tas bort för att omöjliggöra identifiering av intervjupersoner. När uppsatsen är klar skickas ett exemplar till dig.

Kontaktuppgifter:

Sophie Söderberg

0763-07 96 24, sophie.soderberg@hotmail.com

Handledare: Tove Harnett (tove.harnett@soch.lu.se)

8.3 Intervjuguide

Intervjuguide

Inhämta samtycke

- Till att använda denna intervju i min uppsats
- Spela in

Bakgrund

- Kan du berätta lite om dina arbetsuppgifter?
- Hur länge har du jobbat här?
- Hur många brukare bor här?
- Har boendet någon speciell inriktning på de brukare som får bo här?

Vad är detta för sorts plats?

- Hur skulle du beskriva din arbetsplats för någon som inte är insatt i LSS och vet innebörden av det?
 - Har du arbetskläder eller privata kläder? Har du tankar om det? Om du har hur är det utformade/ ser ut?
- Hur ser ett standard boende ut hos er? Kök/ kokvrå, strl på boende mm.
- Hur använder ni det gemensamma utrymmet? I vilken utsträckning?
- Kan du berätta hur det gick till sist ni hade en gemensam träff i utrymmet? Allt ifrån planering till utförande, hur många dök upp?
- Inför intervjun har jag tittat på kunskapsguiden där det står att boendet inte ska vara utformat som en institution, vad tänker du om det?

- Hur tror du att en på bästa sätt ska kunna undvika institutionsliknande boenden?
- Vad betyder "institutionslik" i dessa sammanhang?
- (Om boendet inte är en institution- Vad ska man då kalla det?)

Vad för liv ska levas här?

- Hur skulle du beskriva livet som brukarna lever här?
- Liknar det ditt egna liv? Varför? Varför inte?
- Vilka regler finns här?
- Vilka regler tycker du borde finnas här?
- Finns det en oro för att någon glöms bort eller blir ensam? Hur hanterar du detta?

Socialt samspel

- I förarbetena till LSS lagen står att "ett positivt socialt samspel med andra är ett nödvändigt inslag för ett gott liv i en gruppbostad". Hur tänker du om en sådan skrivning?
- Vad är socialt samspel för en person som bor på gruppboendet? Kan man ha ett gott liv utan socialt samspel?
- Vilken roll har du som personal för att se till att de som bor på boendet umgås med varandra?
- Har du någon gång varit med om en situation där en person INTE vill umgås med andra? Kan du berätta?
- Är det ibland rätt för personalen att lirka eller pusha brukarna? Tex mediciner eller socialt samspel? (Ibland kan en må bättre av detta, ibland inte)
- Hur långt skulle du vilja säga att brukarnas självbestämmande är det avgörande i vardagen?

- (Har det skapas speciella utmaningar för dig kring detta under corona pandemin? Tex få brukare att hålla avstånd, tvätta händerna.)
- Vem är det som tar beslut om vad det bästa är för brukaren och vad som inte är bra för den?
 - (Föräldrar/ närstående/ godman kan skapa spänningar, hur hanterar ni dessa situationer?)
- Denna intervju är ju för en uppsats som ska handla om LSS- boenden som plats och frågan om social samvaro. Vad tycker du är viktigast att få sagt om detta ämne?
- Har du något du vill tillägga?